

Daniel

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Daniel.

Hay Nangitud'an Daniel eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios di munhumalyan ha"in.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 605 B.C. hi engganah din 535 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay aton Apo Dios an mumpapto' an amin hinan pumapto'an hidin amatagun Daniel ta engganah nan angunuh an pumapto'an.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NA'AT AD BABYLON hidin amatagun Daniel (1:1—6:28)

Hay na'at ya inadal Daniel nan ugalin di iBabylon (1:1-21)

Hay na'at ya impa'innilan Daniel din hopap di enenap nan Alin hi Nebuchadnezzar (2:1-49)

Hay na'at ya namolta nan liligwan Daniel hinan pun'apuyan nan Alin hi Nebuchadnezzar (3:1-30)

Hay na'at ya impa'innilan Daniel din netob an enenap nan Alin hi Nebuchadnezzar (4:1-37)

Hay na'at ya impa'innilan Daniel nan nitudo' hinan da'lig hidin nun'alian nan Alin hi Belshazzar (5:1-31)

Hay na'at ya nitapal hi Daniel hinan way do'ol an layon (6:1-28)

Hay MA'MA'AT HITUN LUTAH alpahan di atayan Daniel (7:1—12:13)

Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat nan opat an animal (7:1-28)

Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat nan butu'al an kalnilu ya nan butu'al an gandang (8:1-27)

Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat ad Jerusalem (9:1-27)

Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat nan numbino'ob'on an a'ali (10:1—12:13).

Hay Nanginaynayunan da Daniel ya nan Liligwanah nan Pangulugdan Apo Dios

¹ Hidin miyatluh tawon* hi numpapto'an nan Alin hi Jehoiakim† hi ad Judah ya impangpangulun nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar‡ ta ginubatdad Jerusalem. ² Ya inyabulut Apo Dios ta inabakda nan iJudah, at nunhamhamda nan udumnan gina'uh nan Timplun Apo Dios ta inyuydad Babylon,§ ya inhinadah nan kuwaltun puntalepnandah gina'uh nan timplun awadan nan bululda.

³ Ya hennag nan Alin hi Nebuchadnezzar nan ap'apun di u'upihyalna an hi Ashpenaz ta umuy

---

* **1:1** Unu 605 B.C. † **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. ‡ **1:1** Hay nun'alianad Babylon ya hidin 605-562 B.C. Ya hay pohdon nan ngadana an ibaga ya *Nabu, baliwam nan imbaluy'un lala'i!* unu, *Nabu, halimunam nan igad'u!*, ya hi Nabu ya ohan bululdad Babylon. § **1:2** Hete ya hopap di nangilayawan nan iBabylon hinan Hudyu an na'at hidin 605 B.C., ya ni'yuy da Daniel (bahaom nan footnotes di Jer. 25:11 ya Jer. 27:16 ta innilaom di aat nan netob ya miyatlu).

mumpilih nan holag di i'Israel an imbabaluy di a'ali unu nan imbabaluy nan nun'abagtun tatagud Israel ⁴ an hay piliona ya nan ungunan linala'in mi'id di dogohda, ya maphod di pangod'odolda, ya nala'engda, ya nan ag'agan mituduwan ta innilaonday tamuh nan palasyu. Ya hi Ashpenaz di mangitudtudun didah nan hapit di iBabylon ya nan nitudo' an aatdah di. ⁵ Ya inalın nan ali an hay idatdah onon ya inumon danen linala'ih abigabigat ya ma'alah nan onona. Ya tuluy tawon di pangituduwandah nan atondan mangat hi tamuda ya unda mahkay mabalin an itamuan nan ali.

⁶ Ya niddum hinan ungunan ijudah an napili da Daniel ay Hananiah, ya da Mishael ay Azariah.* ⁷ Ya nunhukatan Ashpenaz di ngadanda ta hay ngadan di iBabylon di impingadanan dida, at hay impingadanan Daniel ya hi Belteshazzar, ya hi Hananiah ya hi Shadrach, ya hi Mishael ya hi Meshach, ya hi Azariah ya hi Abednego.†

---

* **1:6** Hay pohdon hanan ngadan an ibaga? Nan ngadan Daniel ya hay pohdonan ibaga ya an *hi Apo Dios di munhumalyan ha"ın*, ya nan ngadan Hananiah ya *hi Apo Dios ya ipattignay homo'na*, ya nan ngadan Mishael ya *hay nanginnilah aat Apo Dios?*, ya nan ngadan Azariah ya *hi Apo Dios di bumadang*. † **1:7** Hay pohdon hanan ngadan an ibaga? Nan ngadan Belteshazzar ya hay pohdonan ibaga ya an *hi Bel di manalimun ay hiya!*, ya nan ngadan Shadrach ya *hi Aku di mummandal ay hiya*, ya nan ngadan Meshach ya *hay nanginnilah aat Aku?*, ya nan ngadan Abednego ya *baal Nego*. Ya hi Bel (unu hi Marduk), ya da Aku ay Nego (unu hi Nebo, unu hi Nabul) di tulun bulul ad Babylon, ya hi Nego ya impapto'na anu nan mun'adal hi science.

8 Ya ninomnom Daniel an adina onon nan ma'an‡ ya inumon nan bayah§ an ma'alah nan onon di ali an paniawon di Uldin, at imbaganah nan ap'apun nan u'upihyal an hi Ashpenaz ta adida ipilit. 9 Ya impa'ulay Apo Dios nan upihyal, at inalinan Daniel di, 10 “Tuma'ot amih nan Apumin Ali an nangalih nan midat hi ononyu ya inumonyun bayah ti gulat ta tigona an ma'ung'ung ayu an adi ayu umat hinan udumnan ungungan papaddungyu at mid mapto' ya ipaputulna tun ulu'!”

11 Ya pento' nan ap'apun di u'upihyal di ohan guwalyah manalimun ay da Daniel, ya hi Haniah, ya hi Mishael, ya hi Azariah. Ya inal'alu' Daniel heden manalimun ay didan inalinalay, 12 “Padahonyu ni' an hay hamu' di ipa'anyun da'mi, ya nan danum di idatyuh pangiyinumanmih himpuluy algaw. 13 Ya magtud ay henen himpuluy algaw ya impaddung da'mih nan ungungan linala'in mangan ya manginum hinan bayah an ma'alah nan onon di ali. Ya tinnigmuy aatmih un waday nun'abhiwanmin dida.” 14 Ya inabulut den manalimun ay dida nan inalinal Daniel, at hiyah ne pinadahnah inat ay didah himpuluy algaw.

15 Ya unat goh nagtud henen himpuluy algaw

---

‡ 1:8 Nan iBabylon ya (1) inlahhinday udumnan dotag an ihdada ta e'nongdah mahhun hinan bululda, ya (2) hin'umu'uddum ya nun'onongdah mapaniaw an animal hinan Hudyu an umat hi babuy unu littalit, ya (3) nan iBabylon ya aggyuda hinamad an tinidtidan nan dalan di animal ya inhaangda. An amin hana ya umipabohol hinan Hudyu. § 1:8 Nan bayah di iBabylon ya nilahhin di udum ta mihiit hinan pun'onngan di bululda ta way atondan mundayaw ay dida.

ya da Daniel di pinumhod di odolda ya un din ungunan gun nangan hinan ma'an an na'alah nan onon di ali. ¹⁶ At nete"an de ya nan pohdon da Daniel hi onon ya inumon di indat nan manalimun ay dida an bo'on nan ma'alah nan onon di ali.

¹⁷ Ya indatan Apo Dios danen opat an ungun-gah la'engda, ya abalinandan manginnilah nan numbino'ob'on an nitudun dida. Ya bo'on hene ya anggay di inat Apo Dios ti indatanah Daniel hi abalinanan manginnilah ibalinan di ma'enap ya nan mipa'innilan ma'at.

¹⁸ Ya unat goh nagtud heden tuluy tawon an din inalin nan alih pangiyayandah nan ungunan linala'in hiya ya initnud din ap'apun di upihyal dida ta inyuynah nan Alin hi Nebuchadnezzar.

¹⁹ Ya inohha'ohhan nan alin ni'hapit ay didan amin, ya ininnilana an mi'id ah ohan didah ni-paddung hinan anala'eng Daniel an didan amin ay da Hananiah, ya hi Mishael, ya hi Azariah. At niddumdah nan puntamuon nan ali. ²⁰ Ya an amin di way ibagan nan alin dida ya mattigna an mumpipuluy amaphod nan panugun danen opat ya un nan mumpumbuyun ya nan mangat hi madyik an wah nan babluy an pumpapto'ana.

²¹ At nunnonong hi Daniel hidin nuntamu an ta"on un hinakup nan Alin hi Cyrus ad Babylon.*

2

Nan Enenap nan Alin hi Nebuchadnezzar

---

* **1:21** Unu hidin 539 B.C.

1 Hidin miyadwan tawon* hi numpapto'an Nebuchadnezzar ya waday enenapna. Ya nidugah an nimmanomnom an aggyuy nolo'.
 2 At impa'ayagnan amin nan mangat hi madyik, ya nan munhapud, ya nan mumbuyun, ya nan mangimmatun hi bittuan ta ibaagdan hiyay aat nan enenapna. Ya unat goh dimmatong an amin din na'ayagan ya immuydah nan ali.
 3 Ya inalin nan alin diday, “Wada han enenap'un numanomnoma', at pohdo' an ibaagyuy pohdonan ipa'innila.”

4 Ya tembalda nan ali an inhapitdah Aramaic an invaliday,† “He"an Ali, ya matubayan'a ni! Ya wa ay di enenapmu ya ipa'innilam ta ibaagmiy pohdonan ipa'innila!”

5 Ya inalin nan alin diday, “Hay ninomnom'uh ato' ya gulat ta adiyu ibaag nan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila ya immannung an pun'ipapatoy'u da'yu ta mun'aphit ayu, ya pun'ipapa"i' nan a'abungyu! 6 Mu gulat ta ibaagyuh nen enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila at idat'uy ma"aphod hi lagbuyu ya a'e'gonanyu. At agayu ta ibaagyuy nan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila!”

7 Ya tembalda goh an invaliday, “Nabagtun Ali, undan adi mabalin an ibaagmun da'min baalmu nan enenapmu ta ibagamiy pohdonan ipa'innilan he"a?”

8 Mu inalin nan alin diday, “Inila' an un hay panaktakyuh nan olas ti ininnilayu an ato' ay

---

* 2:1 Unu hidin 604 B.C. † 2:4 Mete"an te ya bo'on nan hapit di Hudyuy nitudo' ti nan hapit di Aramaic, ya ninaynayun ta engganah nan negponganah nan Dan. 7:28.

da'yu din inali!' ⁹ At gulat ta adi ayu pa'ibbaag hinan enenap'u at ma'at nan inali' ti un ayu nunhahapit ta ilayalayahana' ta olom man ya lumono' nan inali!' At aga ta ibaagyu nan enenap'u ta innilao' hi unyu abalanan an ibaag di pohdonan ipa'innila!"

¹⁰ Ya tembalda goh an invalidah nan aliy, "Mi'id ahan ohah taguh tun lutan way abalinanan mangat hinan inalim! Ti mi'id ahan ah ohah nidugah di abalinanan alih nangibagah nan malgom an mangimmatun hi bittuan, unu mumbuyun, unu mun'utung ta atonday umat hina ¹¹ ti na'alligat ahan! At hiyanan mi'id di ohah way abalinanan mangibaag ay he"a, an anggay nan udumnan madayaw, mu mi'idda an aggyuda niddum hinan tagun matagu!"

¹² At hiyah ne dimmalat ya nidugah an ma'abbungot nan ali, at immandalna ta mapatoy an amin danen linala'in waday abalinanah ad Babylon. ¹³ At inyuldin nan ali ta mapatoy an amin nan linala'in waday abalinana an ta'on un da Daniel ya nan i'ibbana, ya immuyda inanap ta pi'patoyda dida.

¹⁴ At immuy nan ap'apun di guwalyan nan ali an hi Arioch ta umuyna pumatoy nan way abalinanan linala'id Babylon, mu enep'ephod Daniel an ni'hapit ay hiyan inaliny, ¹⁵ "Anaad ta inyuldin nan aliy umat hina?" At inulgud Arioch an amin di aatnan Daniel.

¹⁶ At nunnaudon Daniel an immuy hinan ali, ya inal'alu'na ta munhood ni' at ibaagna nan enenap nan ali. ¹⁷ At immanamut hi Daniel hi abungda, ya impa'innilana nan na'at hinan i'ibbanan da

Hananiah, ya hi Mishael, ya hi Azariah. ¹⁸ Ya pimagmagoh ay dida ta mumpahmo'dan Apo Dios an dumalat nan umipanoh'an enenap nan ali ta ipa'innilanan dida, ta way atondan adi mid-dum an mi'yatoy hinan linala'in way abalinated Babylon. ¹⁹ Ya heden nahdom ya paddung-nay nun'enap hi Daniel ta nipa'innilan hiya nan nipa'enap hinan ali. At impabagbagtun Daniel hi Apo Dios ad abuniyan ²⁰ an inalinay,

“Minaynayun an madayaw nan ngadanmu,
Apo Dios,

an alpuwan di ananomnoman,
ya nan nidugah an abalinated!

²¹ He"ay okod an amin hi ma'at hitun luta,
at He"ay mangidat hinan haad di
mun'ali,
ya He"a goh di mangaan hinan nun'ali!
Ya an amin di la'eng nan tatagu ya He"ay
alpuwana!

²² Ya ipa'innilam nan na'alligat ya nan adi
ma'innila,
ya inilam nan wah nan helong
ti wagwadan He"a nan patal hi enggana!

²³ Ya mundenola' ahan ya dayawon da'a an Dios
din o'ommod'u
ti He"ay nangidat hi ananomnoma' ya
abalina'!
Ya ten ad ugwan ya impa'innilam ay ha"iin din
endawmin He"a
ti impa'innilam ay da'mi din enenap nan
ali!”

*Hay Nangibaagan Daniel hinan Enenap di Ali
ya nan Pohdonan Ipa'innila*

²⁴ Numbangngad hi Daniel ay Arioch an din pento' nan alih mamatoy ay dida, ya inalinay, “Adim ni' patayon nan way abalinanan linala'id Babylon ta unna' at itnud ta umuytah nan ali ta ibaag'un hiya nan enenapna ya nan pohdonan ipa'innila.”

²⁵ Ya nunnaudon Arioch an initnud hi Daniel ta umuydah nan Alin hi Nebuchadnezzar. Ya inalinah nan aliy, “Wah tuy initnud'uh ohan napilit an nekak ad Judah an abalinanan mangibaag hinan enenapmu ya nan pohdonan ipa'innila.”

²⁶ Ya inalin nan alin Daniel (an nangadnan ta hi Belteshazzar) di, “Undan udot abalinam an mangibaag hinan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila?”

²⁷ Ya inalin Daniel ay hiyay:

“Mi'id ah ohah nan way abalinanan umat hi mangat hinan madyik, ya nan mumbuyun, ya nan mangimmatun hi bittuan hi mangibaag hinan umipanoh'a an pohdom an alih innilaon!

²⁸ Mu ihna han Dios ad abuniyan an mangibaag hinan adi ma'innila, ya nun'enapon da'a ta ipattignan he"an Nabagtun Ali nan ma'ma'at hi udum di algaw. ²⁹ At din nolo'am ya nun'enap'a, ya tinnigmuy ma'ma'at hi udum di algaw ti heden mangipa'innilah nan umipanoh'a ya impattignan he"a nan ma'at. ³⁰ Ya ha"iin di nangipa'innilaana an bo'on hay ananomnoma' ya un nan udumnan tatagu di dumalat, ti manu ay ya ta way atom an manginnilah nan pohdonan enenapmu.

³¹ Ti hay tinnigmuh nan enenapmu ya wada han ongol an bulul hinan way hinagangmu.

Ya henen bulul ya mabnang an umela'elat, ya atata'ot di tigawna. ³² Ya hay ulun nen bulul ya namahmah an balitu' di niyamma, ya nan palagpagna ya ta'layna ya silver, ya nan putuna ya ulpuna ya gambang, ³³ ya nan hu'ina ya gumo', ya hay niyammah nan dapana ya nun-lammung di gumo' ya uklit. ³⁴ Ya heden papan-nigam eden bulul ya nonong ya un na'upeng han batuh nan buludna, ya napulig, ya nepto' hinan gumo' ya uklit an dapan den ongol an bulul, at nun'agimu'. ³⁵ Ya ta'on nan gumo', ya nan uklit, ya nan gambang, ya nan silver, ya nan balitu' ya nun'agimu' ta umatdah dapul hinan tiyalgaw an wah nan pun'elekan. At nun'iyaddib an amin an mi'id ah na'angang hi pangimmatunan. Mu din batun ne'nah din bulul ya numbalin hi ongol an duntug ta nun'onan hitun luta.

³⁶ Hiyah ne aat di enenapmu an ali, at ad ugwan ya ibaag'un he"ay umatan di ipa'innilana. ³⁷ He"ay Nabagtun Ali ya un nan udum an a'ali, ya hi Apo Dios di nangiyabulut hi pumpapto'am, ya abalinam, ya amabi'ahmu, ya nan a'e'gonam. ³⁸ Ya he"ay pinilinah mangipapto' an amin hinan tataguh tun abablubabluy, ya ta'on un nan a'animal hitun luta, ya an amin nan numbino'ob'on an muntaytadyapan. At he"ah nen ulun balitu'.

³⁹ Ya hi awni ta malpah nan gutud di pumpapto'am ya waday oha goh an pumpapto'an an mehnod an hiyah ne nan silver, mu na'ampa.

Ya wa ay goh ta malpah henen miyadwan

pumpapto'an ya wada goh di miyatlu an hiyah ne nan gambang an hiya goh di mumpapto' an amin hinan abablubabluy.

⁴⁰ Ya waday mehnod an miyapat an pumpapto'an an ma'abbi'ah an umat hinan gumo' an punggimu'na, ya numpa"inan amin di logom, at umat hinay aton nan miyapat an pumpapto'an an mumpama"i ya mumpangimu' hidin nun'ahhun an pumpapto'an.

⁴¹ Ya heden tinnigmu goh an dapana ya galaygayna an uklit di udum ya gumo' di udum ya hay ipa'innilana ya magodwa nan pumpapto'an, mu waday abalinanan umat hi gumo' ti heden dapan ya nunlammung di gumo' hinan uklit. ⁴² At heden pumpapto'an ya ma'abbi'ah nan godwana an umat hinan gumo', ya nan godwana ya mi'id di bi'ahna an umat hinan uklit. ⁴³ Ya hay ipa'innilan nan tinnigmun gumo' ya uklit ya ta"on unda paddung-nay mumpun'ah'ahawa mu adida damdama mun'u'unnudan an umat hi gumo' ya nan uklit an adida ahan munlammung.

⁴⁴ Ya heden gutud di pumpapto'an danen a'ali ya lumuwon Apo Dios an wad abuniyan di pumpapto'ana an adi ahan mapa'pa"i ya ma'ab'abak, at adi hakupon di udum hi tagu. At pun'abakna ya numpa"inan amin nan uduman pumpapto'an ta Hiya ya anggay di mang-inaynayun hi enggana. ⁴⁵ At hiyah ne ibalinan din tinnigmun batun un nonong, ya na'upeng, ya nagah ta nun'agimu' din gumo', ya gambang, ya din uklit, ya silver, ya balitu' an nan bulul.

Ya impa'innilan nan Dios an na'abbagbagtu ay he"an ali nan ma'ma'at hi udum di algaw ti henen enenapmu ya nan ibalinana ya imman-nung an ma'at.”

⁴⁶ At nunhippi nan Alin hi Nebuchadnezzar, ya inyungyungna ta impattignay nange'gonanan Daniel, ya inalinah nan tatagu ta mun'onongda, ya genhobday incense an dumalat nan inat Daniel. ⁴⁷ Ya inalin nan alin Daniel di, “Imman-nung an nan Diosmu ya na'abbagbagtun Dios, ya Hiyay ap'apun an amin nan a'ali, ya Hiya goh di mangibaag hinan umipanoh'a ti Hiyay nangidat hi abalinam an nangibaag hinan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila!”

⁴⁸ At impabagtun nan aliy haad Daniel, ya indatnay do'ol hi mun'aphod an adawna, ya pentona hiyah ap'apuh nan Provinciadi Babylon,‡ ya ta"on un nan linala'in waday abalinanda ya hiyay ap'apuda. ⁴⁹ Mu imbagan Daniel hinan ali ta pot'ona da Shadrack ay Meshach, ya hi Abed-nego hi mumpapto' hinan Provinciadi Babylon ta way aton Daniel an munnonong an muntamuh wadan nan ali.

3

Nan Balitu' an Bulul Nebuchadnezzar

---

‡ **2:48** Do'ol di provinciah nan babluy (unu pumpapto'an) ad Babylon, ya hay ngadan nan ohan provinciah di ya ad Babylon goh. Hay impapto' Daniel ya nan provincian mungngadan hi Babylon.

1 Nan Alin hi Nebuchadnezzar ya numpa'ammah balitu* an bululna† an nahiyam hi umpiy inata'nangna, ya hiyam hi umpiy inongolna. Ya impata'dognah nan way Nundotal an Dura hidih nan Provinciadi Babylon.‡ 2 Ya impa'ayagna nan do'ol an gobelnadol, ya nan konsehal, ya nan mun'am'amung hi pihhu, ya nan huwis, ya nan udum an u'upihyal ta ma'amungdah nan pangidawatandah nan bulul an impiyammana. 3 At na'amungda, ya numpangata'dogdah nan way hinagang nan ongol an bulul ta idawatda.

4 Ya nuntu'u' nan baal di alin inalinay, "Da'yun amin an tatagun nun'alpuh nan numbino'ob'on an babluy an numbino'ob'on di hapitna ya donglonyu tun alyon nan ali! 5 Ya wa ay ta donglonyuy gangoh nan talampet, ya tungngali, ya lyre,§ ya alpa, ya nan udumnan numbino'ob'on an mipagangoh* ya numpunluung ayu ta dayawonyuh ten balitu' an bulul an impiyamman nan Alin hi Nebuchadnezzar. 6 Mu nan adi munluung an adi mi'dayaw ya munnaud an mipa'wah hinan awadan di apuy an dumaladalang!"

---

* 3:1 Nan numbino'ob'on an ongol an bulul an inah'upandad Babylon ya batu an na'amyudan hi balitu', at mid mapto' ya heten bulul ya na'amyudan goh. † 3:1 Mid mapto' ya hay tigaw ten bulul ya hi Nabu ti hiyay bulul hi nalpuwan nan ngadan *Nebuchadnezzar* (ti hay ngadanah nan hapit di Akkadian ya *Nabu-kudurri-usur*), ya hay pohdonan ibaga ya *Nabu, baliwam nan imbaluy'un lala'!* unu *Nabu, halimunam nan igad'u!* ‡ 3:1 Bahaom nan footnote di Dan. 2:48 ta innilaom di aat ten provincia. § 3:5 Hiyah ne it'ittang an alpa. * 3:5 An umat hinan ma'alih pipes ya zither.

⁷ At unat goh dengngol nan tatagu an impagan-gohda nan numbino'ob'on an mipagangoh ya an amin nan tatagun nalpuh nan abablubabluy an numbino'ob'on di hapitda ya numpunluungda ta dayawonda din balitu' an bulul an impiyamman nan Alin hi Nebuchadnezzar.

⁸ Ya unat goh nalpah henen na'at ya nan udum an iBabylon an nan mangimmatun hi bittuan ya paboholonda nan Hudyu. ⁹ At invalidah nan Alin hi Nebuchadnezzar di, "Matubayan'a an Ali! ¹⁰ Ya hay inyuldinmu ya wa ay ta donglon an amin nan tatagu nan mipagangoh an nan numbino'ob'on an mipagangoh ya mahapul an munhippi ya munluungda ta dayawonda nan balitu' an bulul ¹¹ ti nan adi munhippi ya munluung an mundayaw hinan balitu' an bulul ya mipa'wahdah nan wadan di apuy an dumaladalang. ¹² Ya wadaday aggyu nangunud hinan inyuldinmu an didana din Hudyun pentomun mangipapto' hitun provincia tu'u an da Shadrach, ya hi Meshach, ya hi Abednego. Ya daten linala'i, Apumi Ali, ya aggyu da'a inunud ti aggyuda ene'gonan nan udum an diosmu, ya umat goh an aggyuda dinayaw nan balitu' an impiyamman!"

¹³ At nidugah di bimmungtan Nebuchadnezzar, ya impa'ayagna da Shadrach, ya hi Meshach, ya hi Abednego. Ya unat goh inyuyda daten linala'ih nan wadan di ali ¹⁴ ya inalinan diday, "Undan immannung, Shadrach, ya he" a Meshach, ya he" a Abednego, an adiyu dayawon nan dios'u, ya adi ayu goh munluung hinan balitu' an bulul an impiyamman"? ¹⁵ At padana' da'yuh mamenghan ta wa ay ta donglonyu nan gangoh di

numbino'ob'on an mipagangoh ya mahapul an munhippi ayu ya munluung ayu ta dayawonyu nan bulul an impiyamma', at mi'id ma'at ay da'yu. Mu gulat ta adi ayu mundayaw at punnaudo' da'yun ipa'wah hinan dumaladalang an apuy! Ya undan udot waday umalih nan udum an madayaw hi mamaliw ay da'yuh nan ato'?"

¹⁶ Ya tembaldan inaliday, "Adimi abalanan an mangibaliw hi odolmi! ¹⁷ Ti gulat ta ipa'wah da'mih nan dumaladalang an apuy at nan Diosmin dayawonmiy way abalananan mamaliw ay da'mi ti baliwan da'mih un way atom hi nappuhi.

¹⁸ Mu gulat ta adi da'mi baliwan ya pohdonmin ipa'innilan he"an Apumin Ali an adimi ahan damdama dayawon nan dayawom an ta'on un nan balitu' an bulul an impiyammam!"

¹⁹ Ya binumlah di angah nan alih bungotnan dida, at inalina ta ud'udmanda nan nitungu ta mumpapituy bumi'ahan di gumabaan nan apuy ya un din gabana tuwali. ²⁰ Ya inalinah nan mun'abi'ah an tindaluna ta bobodonda dida ta ipa'wahda didah nan dumaladalang an gimmban apuy. ²¹ At daden tulun linala'in numpunlubung hi magayad ya numpun'uklup ya nabobodda, at nipa'wahdah nan apuy. ²² Ya din guwalyan nan alin nangipa'wah ay daden tulun linala'i ya nun'atoyda an dumalat nan nidugah an lahun din ongol an apuy! ²³ Mu da Shadrach ya wah didah nan apuy an nunnonong di bobodda.

²⁴ Ya hin'alina ya natana'dog hi Nebuchadnezar, ya manoh'an nangalih nan u'upihyalnay, "Goh kan ya un tulu ya anggay din linala'in nabobod an nipa'wah hinan apuy?"

Ya tembalda hiya, ya inalityday, “Immannung henen inalim, Apumi an Ali!”

²⁵ Mu inalin nan alin diday, “Mu hay mattig'u ya opatday linala'in dumanaldallanan hinan apuy an aggyuda nabobod, ya adida moghob! Ya hay tigaw den miyapat an lala'i ya umat hinan imbaluy nan madayaw!”[†]

²⁶ At immuy hi Nebuchadnezzar hinan way pantaw di awadan nan dumaldalang an apuy, ya imbugawnan mangalih, “Bumuhu' ayu, Shadrach, ya he"a Meshach, ya he"a Abednego an baal nan nidugah di anabagbagtunan Dios ta umali ayuh tu!”

At bimmuhu'da. ²⁷ Ya na'amung din do'ol an gobelnadol, ya nan konsehal, ya nan udum an u'upihyal ta inhahamaddah un waday naluyungan hi odol nan tulun linala'i. Mu mi'id ah naluyungan, ya ta'on din lubungda ya aggyu noghob, ya adida ma'ah'ahu'.

²⁸ Ya inalin nan Alin hi Nebuchadnezzar ay diday, “Mipabagbagtu nan Dios da Shadrach! Ti hennagnay Anghelna ta binaliwana nan baalna an aggyuda inunud nan inyuldin'u, ya nidadaanda an mapatoy hinan adida pundayawan unu pange'gon hinan udum an dios ti anggay nan Diosdah dayawonda. ²⁹ At iyuldin'uh an amin hinan tatagu an ta'on un hinan numbino'ob'on an holag ya hinan numbino'ob'on di hapitda an mamahiw hinan Dios da Shadrach ya mapatoyda, ya mun'apa'i

---

[†] **3:25** Hay kulugon nan do'ol an evangelicals ya Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament.

goh nan abungda. Ti mi'id ah udumnah Dios hi umat hinay pamaliwna!”

³⁰ At impabagtun nan aliy haad da Shadrach, ya hi Meshach, ya hi Abednego hinan Provinciadi Babylon.

4

Nan Miyadwan Enenap Nebuchadnezzar

¹ Waday tudo' nan Alin hi Nebuchadnezzar an impiyuynah nan tataguh nan abablubabluy an hay nitudo' ya inalinay:

Hay Te"an di Tudo'

“Mi'id ni' di al'alin da'yun amin.

² Mun'am'amlonga' an mangipa'innilan da'yuh nan umipanoh'an inat nan na'abbagbagtun Dios ay ha"i

³ ti nidugah ahan di impattigna
ya nan inatnan mid abalanan di udum!
Ya nan pumpapto'ana ya mid pogpogna
ti Hiyay mumpapto' hinan aholaholag hi enggana!

⁴ Ha"i an hi Nebuchadnezzar ya wadaa' hitun palasyu' an maphod di itagua', ya mid al'alin ha"i. ⁵ Mu wada han ohan nahdom ya waday enenap'u an nidugah an umipata'ot.

⁶ At hiyaat un'u impa'ayag an amin nan way abalananan linala'id Babylon ta ibaagdan ha"i nan ipa'innilan nan enenap'u. ⁷ Ya unat goh immalidan amin din mangat hi madyik, ya din mumbuyun, ya din mangimmatun hi bittuan ya imbaag'un dida din enenap'u, ya mi'id di

ologdan mangibaag ay ha'in hinan ipa'innilan nan enenap'u.

⁸ At la'tot ya immalih Daniel an nangadnan ta hi Belteshazzar an ngadan nan dayawo',* ya niyodol ay hiya nan lennawan nan madayaw. Ya imbaag'un hiya nan enenap'u, an inali' di, ⁹ He"a, Belteshazzar an ap'apun nan mangat hi madyik, inila' an niyodol ay he"a nan lennawan nan madayaw, at ta'on nan umipanoh'a an adi ma'innila ya abalinam an ibaag. Hiyah te enenap'u, at ibaagmuy ipa'innilana. ¹⁰ Umat hituy tinnig'uh nolnolo'a hinan kama': wada han ongol an ayiw an nigagwah tun luta, ya nidugah an ata'nang. ¹¹ Ya immongol heden ayiw, ya ma'ulhi, ya immadu"oy ta engganah un nidatong ad daya, at mattig hi engganah pingit tun luta. ¹² Ya mumballu nan tubuna, ya mamunga, at umdah onon an amin di nalmu. Ya han puunay punliduman an amin nan a'animal, ya nan hapangnay punhituwan an amin nan ahamuhamuti. ¹³ Ya heden nun'enapa' ya tinnig'u goh han anghel an nun'ohop an nalpud abuniyan. ¹⁴ Ya imbugawnan mangalih, Abulunyu nan a'animal an nihi'ug hinan ayiw, ya nun'abulyu goh nan hamutin numpumpattu' hinan hapangna! Ya lini'oyyu nan ayiw, ya nun'aanyu nan hapangna, ya nunluhluhanyu nan tubuna, ya nun'iwa'atyu nan bungana! ¹⁵ Mu ang'angonyu nan tungodna ya nan lamutna ta le'wohonyuh gumo' ya gambang, ya tinaynanyu, at henen

---

* **4:8** Hay ngadan nan bululna ya hi *Bel* an ohan ngadan di bululda an hi Marduk.

tagun nipaddung hinan ayiw ya mataynan hiyah di ta madulnuan an middum hinan a'animal ya holo'! ¹⁶ Ya maluman nan nomnomna ta umat hinan punnomnom di animal hi engganay ma'apituy tawon di maluh! ¹⁷ Ya manu ay hennag da'mi an mangipa'innilah nan na'at ya ta an amin nan matagu ya innilaonda an nan na'abbagbagtun Dios ya Hiyay okod hi ma'ma'at hinan abablubabluy, ta Hiyay okod an mamto' hinan pohdonan mun'ap'apu an ta'on hi unda na'ampan tagu.

¹⁸ Ya immannung an hiyah ne aat di enenap'u, at he"a, Belteshazzar, ya ibaagmun ha"in nan pohdonan ipa'innila ti an amin nan waday abalinanan linala'ih tun pumpapto'a' ya mi'id ahan abalinandan mangibaag hinan pohdonan ipa'innila. Mu he"a ya abalinam ti nan lennawan nan madayaw di niyo'odol ay he"a!"

Hay Nangibaagan Daniel hinan Enap

¹⁹ Intuluy Nebuchadnezzar an nuntudo' an inalinay, "Agguy tinumbal hi Daniel (an mungngadan goh hi Belteshazzar) hi na'amtang ti numanomnom. Mu ha"in an ali ya inali' ay hiyah, Belteshazzar, adi'a tuma'ot hi aat nen enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila!

Ya inalin Belteshazzar di, He"an Apu' an Ali, henen enenapmu ya od'odolna ni' hi un nan buhulmuy a'atana ya nan mamohol ay he"ay ipa'innilaana! ²⁰ Ti nan tinnigmu an ayiw an immongol, ya ma'ulhi, ya immadu"oy an nidatong hi ad daya ta mattig an amin hinan abablubabluy hitun alutaluta, ²¹ ya mumballu

nan tubuna, ya do'ol ahan di bungana an umda hi ma'an, ya an amin nan a'animal ya hidiy ihi'uganda, ya numpun'agaban nan hamutih nan hapangna, ²² ya He"ay nipaddung, Apu an Ali, hinan ayiw an immongol ti immanung an nundongol'a, ya nidugah di abalinam ta paddungnay immatam ad daya, ya nan pumpapto'am ya engganah nan pingit tun luta. ²³ Ya nan tinnigmu goh an anghel an nun'ohop an nalpud abuniyan an nangalih, Li'ayonyu nan ayiw, ya numbongwahyu, mu ang'angonyu nan tungod ya lamutna, ya lene'wohyuh gumo' ya gambang, ya tinaynanyu ta okod hiyah di ta madulnuan ta middum hinan a'animal hi engganay maluh di ma'apituy tawon.

²⁴ Ya umat hituy ibalinaanah impa'innilan nan na'abbagbagtun Dios hi ma'at ay he"a, Apu Ali. ²⁵ Pakakon da'a ta milahhin'ah nan tatagu ta middum'ah nan a'animal hinan bubulung, ya me"an'ah nan holo' an umat hi baka.† Ya madulnuan'a, ya ma'apituy tawon di maluh hi umatam hina ta engganay unmu abuluton mahkay an nan na'abbagbagtun Dios di okod hi ma'ma'at hinan abablubabluy, ya ta Hiyay okod an mamto' hinan pohdonan mun'ap'apu an ta"on hi unda na'ampan tagu. ²⁶ Ya nan tungod ya nan lamut an na'angang ya hay pohdonan ipa'innila ya mabalin an mipabangngad'an mun'alih unmu abuluton mahkay an nan wad abuniyan di mumpapto' an amin. ²⁷ At he"a, Apu an Ali, ya donglom ni' tun itugun'u

---

† **4:25** Hiyah ne goh intudun Jeremiah hi ma'at (Jer. 27:6).

ta ipogpogmun gun mumbahol ta hay maphod di atom, ya ipogpogmun gun mangipaligligat hinan nun'awotwot ta unmuat hom'on dida, at olom man ya minaynayun nan umadangyanam.”

Hay Nipa'annungan nan Enenap nan Ali

²⁸ Intuluy Nebuchadnezzar an nuntudo' an inalinay, “An amin hatu ya nipa'annung an na'at ay ha'in an nan Alin hi Nebuchadnezzar. ²⁹ Ti unat goh naluh di hintawon ya nundaldallanana' hinan nundotal an atap di palasyu' ad Babylon ³⁰ ya inali' di, Undan bo'on heten ma"aphod an ad Babylon di impiyamma' hi me'gonan an babluy hi pannigan hinan nidugah an abalina' ya nan anabagtu'?‡

---

‡ **4:30** Nan apayawpayaw hitud Ifugao an niyamma anuh din gutud din nitungawan Jesus di ma'alih The Eighth Wonder of the Ancient World, mu ngadan nen nahhun an pitu? Hiyatuy ngadanda: (1) nan pyramids ad Egypt, ya (2) nan Timplun Artemis ad Ephesus (Ac. 19:35), ya (3) nan bulul an Zeus, ya (4) nan lubu' Mausolos an wad Halicarnassus, ya (5) nan gumo' an ay lala'i an wad Rhodes, ya (6) nan binattud Alexandria hi ad Egypt an waday ongol an apuy hi tulidna an mamatal, ya (7) nan ongol an galden an impiyamman Nebuchadnezzar ad Babylon an bagin nan ohan ahawana an ma'alih the hanging gardens of Babylon. Henen galden ya paddungnay nihinad daya ti nan nangipiha"adanah nan bagtun di luta ya napitu ta han lemay mitlus, ya mahapul di do'ol an himbut an mangiyuy hi bagtunah danum an malpuh nan Wangwang an Euphrates ta danumana nan a'ayiw ya habhabung an nitanom hidi. Ya manoh'a nan tatagun nannig eten galden ti mid ah udum hi umat hina an galden hitun luta. Mid mapto' ya hiyah ne ohan ninomnom Nebuchadnezzar hidin nangipahiyaanah odolnan te.

³¹ Ya otog di punhaphapita' ya wada han himmapit hi ad abuniyan an inalinay, He"a, Nebuchadnezzar, ya donglom tun ibaga' ti nan haadmun ali ya na'aan! ³² At pakakon da'a ta milahhin'ah nan tatagu ta middum'an mi'hituh nan agguy na'amun a'animal, ya me"an'ah nan holo' an umat hinan bakah engganay maluh di pituy tawon ta engganay unmu abuluton mahkay an nan na'abbagbagtun Dios di okod hi ma'ma'at hinan abablubabluy, ya ta Hiyay okod an mamto' hinan pohdonan mun'ap'apu.

³³ At agguy nadnoy ya nipa'annoy an na'at ay ha"i'n ti numpakaka' hinan tatagu, ya inan'uy holo' an umata' hi baka, ya nadulnuana' goh. Ya immadu"oy di buu"un ay dutdut di agila, ya numpanga'adu"oy goh di u"ulung'un umat hinan u"ulung nan ongol an hamuti."§

Hay Nundayawan Nebuchadnezzar ay Apo Dios

³⁴ Intudo' goh Nebuchadnezzar di, "Ha"i'n an hi Nebuchadnezzar ya unat goh nagtud heden pituy tawon ya intangad'ud abuniyan, ya hin'alina ya numbangngad din maphod an punnomnom'u. At impabagtu' hi Apo Dios, ya ene'gona' ya dinayaw'u Hiyay matattaguh mid pogpogna.

Immannung an Hiyay mumpapto' hinan aho-
laholag hi enggana,

---

§ 4:33 Heten dogoh Nebuchadnezzar ya ohan dogoh di nomnom, ya na'at goh hinan udum an tagu an ta"on un manghan di a'atanah nan tataguh tun luta.

³⁵ ya an amin nan tataguh tun luta ya ibilang Apo Dios an mid hulbida!

Ya abalinanan aton di pohdonah nan a'anghel ad abuniyan ya nan tataguh tun luta

ti mi'id ah ohah way abalinanan mangi-pawah nan atona unu mangalih,

Anaad ta umat hinay atom?

³⁶ Ya unat goh pinumhod mahkay di pun-nomnom'u ya nibangngad din pumpapto'a', at ene'gonana' goh. Ya an amin din muntugtugun ay ha'in ya inanapa' ta imbangngaddan ha'in din haad'un mun'ali, at inyal'allanay abalina' ad ugwan ya un din hopapna. ³⁷ At ad ugwan ya ha'in an hi Nebuchadnezzar ya dayawo' ya ipabagbagtu' nan Alid abuniyan ti an amin di atona ya na'ahamad, ya makulug di aatna, mu nan tagun mumpahiya ya ipa'ampana.”

5

Nan Nitudo' hinan Da'lig

(Jer. 51:39)

¹ Ya hidin hi Belshazzar* di nun'ali† ya wa han ohan algaw‡ ya impa'ayagnay hinlibuh nan u'upihyalna ta nanganda ya nun'i'inumda. ² Ya heden pun'i'inumanda ya immandal nan Alin

* **5:1** Hay pohdonan ibaga ya *olom* ya *baliwan* *Bel nan ali*, ya hi Bel di ohan bululdad Babylon. Agguy tu'u inilay te"an din nun'aliana ti ne'dehhan ay amanan nun'ali, mu hay negpongana ya din October 29, 539 B.C. † **5:1** Bahaom nan duwan footnotes hi Jer. 27:7 ta innilaom di aat nan nahayhaynod an nun'alid Babylon hidin natayan nan Alin hi Nebuchadnezzar. ‡ **5:1** Unu October 29, 539 B.C.

hi Belshazzar ta umuyda alan din balitu' ya silver an bahu an din hinamham apunan hi Nebuchadnezzar hidih nan Timplud Jerusalem ta hiyay pun'inumandah nan u'upihyalna, ya nan a'ahawana,§ ya nan udumnan a'ahawana.*

³ At nunnaudondan immuy nun'ala din bahun balitu' ya silver, ya inyuydah nan way angananda, at hiyay nun'inumanda. ⁴ Ya heden pun'in'inumandah nan bayah ya nundayawdah nan numbino'ob'on an bululda an balitu', ya silver, ya gambang, ya gumo', ya ayiw, ya batu.

⁵ Ya hin'alina ya waday ngamay di tagun muntudo' hinan da'lig nan palasyu an neheggon hidin wadan di nipattu'an di hilaw, at tinnig nan ali nan ngamay an muntudo'. ⁶ Ya immuphat di angahna ti nidugah di ta'otna an ahiwowogwog din lulugna.

⁷ Ya impa'ayag nan ali din mumbuyun, ya nan mangimmatun hi bittuan, ya nan mun'utung, ya inalinan didan amin an waday abalinanad Babylon di, “Ngadan di way abalinanan mama-hah nan nitudo' ya imbaagnan ha"in di po-hdonan ipa'innila ya punhaado' hiyah miyatlan mumpapto' hitun pumpapto'a† ta lubunga' hi munggudla,‡ ya buunga' hinan balitu'!”

---

§ 5:2 Diday immannung an a'ahawana an waday haadda an queen ti paddungnay aptandan a'ahawana. * 5:2 Dida

nan udum an a'ahawana, mu na'ampada ya un nan aptan an a'ahawana, ya mi'id di haadda an mumbalin hi queen. † 5:7

Manu ay miyatlu hiya an bo'on miyadwah nan pumpapto'ana ti duwadan nundehhan an nun'alín den timpu an nan Alín hi Nabonidus (an immuy ad Arabia an numpapto') ya nan imbaluyña an hi Belshazzar (an numpapto' ad Babylon). ‡ 5:7 Unu purple.

⁸ Mu unat goh nidadongdan amin din nun'a'ayagan an waday abalinanda ya mi'id ah ohan didah mamahah din nitudo' unu mangibaag hinan pohdonan ipa'innila. ⁹ At inyal'allan din alin immuphat hi ta'otna, ya ta'on din u'upihyalna ya mi'id di iniladah atonda.

¹⁰ Ya dengngol inana an queen din munhah-hahapit an nan ali ya nan u'upihyalna, at him-migup hinan awadanda. Ya inalinan diday, "Matubayan'a ni' an Ali! Adi'a tumata'ot ta adi'a umu'uphat! ¹¹ Ti ihna han lala'ih nan pumpapto'am an niyodolan nan lennawan nan madayaw. Ya hidin numpapto'an Nebuchadnezzar an hi apum[§] ya henen lala'iy nala'eng ya nanomnoman an umat hinan dayawon tu'u. At hiyaat un hiyay pento' apum an din Alin hi Nebuchadnezzar ta hiyay nangipangpangulun amin hinan mangimmatun hi bittuan, ya nan mumbuyun, ya nan mun'utung hi ad Babylon. ¹² Henen tagu ya hi Daniel an nginadnan nan ali ta hi Belteshazzar. Ya nidugah di abalinanan mangibaag hi pohdonan ipa'innila nan enap ya nan nipa"el, ya abalinana goh an mamanuh hinan na'alligat an problema. At ipa'ayagmu hiya ta ibaagnan he"a nan pohdon nan nitudo' an ipa'innila."

Hay Nangipa'innilaan Daniel hi Ipa'innilan nan Nitudo'

¹³ At immuyda inayagan hi Daniel ta inyuydah nan ali. Ya inalin nan alin hiyay, "Undan he"ah Daniel an ohah nan Hudyun din tiniliw apu an hi

---

§ 5:11 Hay numpapto'ana ya hidin 605-562 B.C.

Nebuchadnezzar hidid Judah? ¹⁴ Ya dengngol'u an tiniliw ay he"a nan lennawan di madayaw, at hiyanan nala'eng'a ya nanomnoman'a. ¹⁵ Ya wah tu han nitudo' an mi'id di nanginnilah pohdonan ibaga an ta'on un nan way abalinanda an umat hinan mumbuyun. ¹⁶ At hiyanan impa'ayag da'a ti dengngol'un abalinam an mangibaag hi ipa'innilan di umat hitu, ya nala'eng'an mangipanuh hinan naligat an problema. Ya gulat ta bahaom heten nitudo' ta ibaagmun ha"in nan pohdonan ipa'innila ya punhaado' he"a an miyatlun mumpapto' hitun pumpapto'a', at lubunga' he"ah munggudla, ya buunga' he"ah balitu."

¹⁷ Ya tembal Daniel an inalinay, "Ta'on un mi'id idatmun ha'in, Apu' an Ali, ya henen ipalagbum ay ha'in ya idatmu ni' hinan udum, at bahao' damdama tun nitudo', ya ibaag'u nan pohdonan ipa'innila. ¹⁸ Ti indat nan na'abbagbagtun Dios ay apum an hi Nebuchadnezzar di pumpapto'ana, ya nidugah an abalinana ya anabagtuna, ¹⁹ at an amin nan tatagun nunhituh tun abablubabluy an numbino'ob'on di hapitda ya wimmogwogdah ta'otdan hiya. Ti nan pohdon nan ali an patayon ya impapatoyna, ya nan pohdonan baliwan ya binaliwana, ya nan pohdonan ipabagtuy haadda ya impabagtuna, ya umat goh an impa'ampanay pohdona. ²⁰ Mu unat goh numpahiya ya adi dumngol hi tugun ya na'aan hinan pumpapto'ana, at mi'id mahkay din a'e'gonana. ²¹ At pinakak nan tatagu hiyah nan babluyda, ya numbalin nan punnomnomnah umat hi nomnom di animal, at immuy niddum hinan a'animal hi inalahan an dongki, ya ay baka an inanay onon di baka,

ya nadudulnu hiyah nan dulnun malpud daya. At umat hinay na'at ay hiya ta engganay unna inabulut an nan nidugah an na'abbagbagtun Dios di mumpapto' hi an amin hinan tataguh tun abablubabluy, ya Hiyay way abalinanan mamto' hi mumpapto'. ²² Mu he"a, Belshazar an ap'apuna, ya aggu'y'a numpa'ampa an ta"on hi unmu inilan amin hanan na'at ²³ ti unaat goh numpahiya ay Apo Dios ad abuniyan, ya impa'alam nan bahun nan Timpluna ta nun'i'inumanyuh bayah hinan u'upihyalmu, ya nan a'ahawam,* ya nan udumnan a'ahawam.† Ya nundayaw ayuh nan numbino'ob'on an bululyun balitu', ya silver, ya gambang, ya gumo', ya ayiw, ya batu an adi tummig di matada, unu medngol di ingada, ya mi'id ah nomnomda. Mu agguymu ene'gonan hi Apo Dios an namdon hinan nitaguam ya okod hinan ma'at ay he"a. ²⁴ At hanay dumalat ya hennag Apo Dios nan ngamay ta itudo'nay, ²⁵ MENE, MENE, TEKEL, PARSIN.‡ ²⁶ Ya umat hituy ibalinan nan nitudo' nan MENE ti hay ibalinana ya uyap§ ti hi Apo Dios ya e'enyapnay algaw hi pumpapto'am, ya pinogpogna mahkay. ²⁷ Ya hay ibalinan goh nan TEKEL ya damot an hay ipa"elna ya nan atom an mumpapto' an adi umda. ²⁸ Ya hay ibalinan

---

* **5:23** Dida nan immannung an a'ahawana an waday biyangdan mumbalin hi queen. † **5:23** Diday udum an a'ahawana an mid di biyangdan mumbalin hi queen. ‡ **5:25** Hana ya hapit di Aramaic an bo'on hapit di iBabylon. § **5:26** Wada goh di ohan pohdonan ibaga an *mina* an hiyah ne pihhuda. At hay ibalinana ya paddungnay waday mumbilang hi pihhuda, at mapuh.

goh nan PARSIN ya godwa ti hay ma'at hinan pumpapto'am ya magodwa ta hakupon nan iMedia di godwana ya nan iPersia di godwana.”

²⁹ At inalin Belshazzar ta punhaadonah Daniel hi miyatluh nan pumpapto'ana, at linubungandah munggudla, ya binubungandah nan balitu'.

³⁰ Ya heden nahdom ya napatoy hi Belshazzar an alid Babylon. ³¹ At hi Darius* an iMedia di nihukat an numpapto' hinan pumpapto'an ad Babylon an nanom ta duway tawona.†

6

Hay Nipa'wahan Daniel hinan Wadan di Layon

¹ Hi Darius ya ginodwagodwanah hinggahut ta han duwampulu din babluy ad Babylon, ya pento'nay hinohhah munggobelndol, ² ya numpoto' hi tulun a'ap'apun dida, ya dida goh di mumpapto' hinan gina'u ya nan pihhun nan ali. Ya ohah Daniel hinan napatoy'. ³ Ya agguay nadnoy ya nattig di amaphod di pangat Daniel ya un nan duwan i'ibbana ya an amin nan gobelndol, at hiyanan ninomnom nan ali an ipabagtuy haad Daniel ta hiyay mun'ap'apun amin hinan babluy ad Babylon. ⁴ At din ibbanan a'ap'apu ya din gobelndol ya nanganapdah hay way ibahhawan Daniel hinan inatnan numpapto'. Mu mi'id ah

---

* **5:31** Hay ohan ngadana ya hi Gubaru, ya hiyay ohan a'ap'apun di tindalun nan Alin hi Cyrus (538-530 B.C.), ya impabagtun Cyrus hiya ta numbalin hi gobelndol ad Persia. Ya na'amtang di numpapto'ana. † **5:31** Na'at hidin October 29, 539 B.C., at na'abak nan Pumpapto'an di iBabylon. Henen nahdom ya nete'a nan Pumpapto'an di iMedia-Persia.

inah'upandah nibahhawana unu numbaholana ti nahamad di pangatna an ipa'annungna nan tamuana. ⁵ At la'tot ya inaliday, “Mi'id ah ah'upan tu'uh pangidalatan tu'un mangidiklamun Daniel, at iyanap tu'uh nan uldin nan Diosna!”

⁶ At na'amung din a'ap'apu ya din gobelnadol, ya immuydah nan ali, ya inaliday, “Matubayan'a ni' an Ali! ⁷ Da'min amin nan a'ap'apu, ya gobelnadol, ya muntugtugun ya nunhahapit ami an maphod hi unmu iyammay uldin tu'u an mip-away mundayaw hinan udum an madayaw hi tulumpuluy algaw ta anggay he"an Nabagtun Aliy madayaw. Ya wada ay di adi mangunud hinan miyuldin ya mipa'baw hinan nipu'u'an nan layon.

⁸ At ad ugwan ya maphod hi unmu itudo' nan uldin, Apumin Ali, ya penelmaam ta uldin tu'uh tud Media ya ad Persia an adi mahukhukatan mahkay.”* ⁹ At inunud nan Alin hi Darius din inalida, ya penelmaana mah din niyamma an uldin.

¹⁰ Ya unat goh dengngol Daniel an napelmaan din uldin ya immanamut hi abungna, ya immuy hinan kuwaltunan nihagang di tawanah ad Jerusalem. Ya nunhippi ta nunluwalun Apo Dios, ya nundenol ay Hiyan umat hidin gunna tuwali aton an mumpitluh ohay algaw di punluwaluana.

¹¹ Ya din u'upihyal ya nunhahapitda ta umuydah kuwaltun Daniel, ya inah'upanda hiyan

---

* **6:8** Hay nun'abhiwan nan ugalin di iBabylon ya nan ugalin di iMedes ya iPersia ya adi ahan mabalin an mahukatan nan uldin an inyuldin nan alida an ta'on un hiya an aliy mamhod an manukat. Mu nan a'alid Babylon ya mabalin ahan an hukatanday uldindah unda pohdon.

munluwaluh nan Diosna. ¹² At numbangngaddah nan ali, ya inalay, “Penelmaam mah nan uldin an tulumpuluy algaw ya anggay, he"an Alimi, di punluwaluanmi, at wada ay di munluwaluh nan udumnan madayaw ya mipa'baw hinan wadan di nipu'u'an nan layon!”

Ya inalin nan aliy, “Immannung an umat hinay uldin hitud Media ya ad iPersia an adi ahan malumluman.”

¹³ Ya inalay nan aliy, “Mu hi Daniel an ohah nan natiliw an nalpud Judah ya agguyna inunud nan niyuldin an penelmaam ti numpitluh ohay algaw an gun nunluwaluh nan Diosna!”

¹⁴ Ya ma'allungdaya nan alih nangngolanah nan inalida. At inyal'algawnan nimmomnonomnom hi atonan mangibaliw ay Daniel.

¹⁵ Ya unat goh nahdom ya immuy daden buhul Daniel hinan ali, ya inalay, “Adya nomnomom, an he"an Alimi, an hay alyon nan uldin tu'uh tud Media ya ad Persia ya adi ahan maluman nan way inyuldin di ali!”

¹⁶ At inalin nan ali ta umuyda awiton hi Daniel ta ipa'bawdah nan nipu'u'an nan layon. Ya heden nangipa'bawandan hiya ya inalin han alin hiyay, “Baliwan da'a ni' hinan Dios an dayawom ta mid di ma'at ay he"a!”

¹⁷ Ya inyalubday batuh nan pantaw nan nipu'u'an di layon, ya minalkaan nan ali din batuh nan henghengna ta mi'id ah umuy mamaliw ay Daniel, ya ta"on nan u'upihyalna ya minalkaanda goh hinan henghengda. ¹⁸ Ya immanamut nan alih nan palasyuna, ya

inlablabinan nunlangdu an agguyna penhod hi un waday mangipa'amlong ay hiya.

19 Ya heden nabiggat hi helhelong ahan ya bimmangon nan ali, ya nunnaudonan immuy hinan wadan di nipu'u'an nan layon. 20 Ya numanomnom nan ali, at unat goh nidatong hidi ya numbugaw ay Daniel an inalinay, “He”an baal nan matattagun Dios, olom ni' ya binaliwan da'ah nan Diosmun dayawom ta mid nappuhih inat nan layon ay he”a!”

21 Ya inalin Daniel di, “Matubayan'a ni' an Ali!

22 Nan Dios'u ya hennagna nan anghelna ta impapto'a' ta mid nappuhih inat nan layon ay ha”in ti mi'id ah numbahola' ay Apo Dios, ya mi'id goh numbahola' ay he”an Ali!”

23 Ya nidugah di amlong nan ali, at inalina ta guyudondah Daniel hinan way nipu'u'an nan layon. Ya unat goh bimmuhu' ya tinnigda an mi'id ah naluh'ian hi odolna an dumalat nan pangulugnah nan Diosna.

24 Ya inalin goh nan ali ta dapopondan amin din u'upihyal an nangidiklamun Daniel, ya nun'i'ipipa'bawna didah nan nipu'u'an nan layon an numpi'yiddumda din imbabaluyda ya a'ahawada. Ya agguйда nibona' hinan luta ya hene'mat nan layon dida ta nunggimu'da dida.

25 Ya nuntudo' nan Alin hi Darius, ya impiyuyan amin hinan tataguh tun abablubabluy an numbino'ob'on di hapitdan alyonay:

“Minaynayun ni' di amaphodyu!

26 At ad ugwan ya nun'ammaa' hi uldin ta an amin nan tataguh nan abablubabluy an hi-

nakup tun pumpapto'a' ya mahapul an ta'tanda
ya e'gonanda nan Dios Daniel

ti matattagu Hiya,

ya minaynayun hi enggana.

Ya nan pumpapto'ana ya adi ahan mapa'pa"i,

ya adi goh mapogpog di pumpapto'na,

²⁷ ya bumadang Hiya, ya bumaliw,

ya atonay umipanoh'ah ad abuniyan ya

tun luta,

ya Hiyay namaliw ay Daniel ta agguy pinatoy

nan atata'ot an layon.”

²⁸ At hi Daniel ya ninaynayun di pinumhodan di
nitaguanah din numpapto'an nan Alin hi Darius,
ya umat hidin numpapto'an Cyrus† an iPersia.

7

Nan Paddungnay Enenap Daniel hi Aat nan Opat an Animal

¹ Hidin agguy ni' nun'alian Darius ad Babylon
ya hi Belshazzar di nun'ali. Ya heden hopap di
tawon* hi nun'aliana ya ha"in an hi Daniel ya
nun'enapa', ya waday nipattig ay ha"in. Ya unat
goh bimmangona' ya intudo"u nan aat di tinnig'u.

² An hay intudo"u ya inali' di, “Hay enenap'un
nen nahdom ya tinnig'u han opat an puo' an
nalpuh buhu'an di algaw, ya a'unugan di algaw,
ya hinan appet di iggid ya agwan hi un hagan-
gon di buhu'an di algaw an punhinnigionda nan

---

† **6:28** Hay nun'alianah nan Pumpapto'an di iMedia ya iPersia ya
hidin 538-530 B.C. * **7:1** Unu hidin 553 B.C. Mattig an nahhun
heten chapter an na'at ya un din chapters 5-6.

danum hinan baybay. ³ Ya waday opat an o'ngol an animal an dimma'al an nalpuh nan baybay an numbino'ob'on di tigawda.

⁴ Hay tigaw den nahhun ya umat hi layon, mu waday paya'na an umat hi paya' di agila. Ya unat goh tinnig'u ya nun'abetadya din paya'na, ya timma'dog an ay tagu, ya nidatan goh hi nomnom di tagu.

⁵ Ya tinnig'u goh nan miyadwan ongol an animal an hay tigawna ya umat hinan bear. Ya inumbun an inyamelnay tulun tunggal di palagpag. Ya waday nangalin hiyay, Aga ta pun'ihdam nan dotag ta nangamung un'a mahengla!

⁶ Ya unat goh tinnig'u ya bimmuhu' di ohah umat hi leopard di tigawna, mu waday opat hi paya'nan umat hi paya' di hamuti. Ya wada goh di opat hi uluna, ya nidat ay hiyay abalinanan mumpapto'.

⁷ Ya enenap'u goh han miyapat an animal an mabungot ya atata'ot ti nidugah an ma'abbi'ah. Ya o'ngol di babanan ay gumo', at mun'agimu' di gag'alona, ya nun'u'muna, ya wada ay di ma'angang ya nun'igatina. Ya heden animal ya nat'on di aatna ya un din tinnig'un nun'ahhun ti waday himpuluh ha'gudna. ⁸ Ya heden nangihamhamada' hidin ha'gud ya hin'alina ya bimmuhu' di it'ittang an ha'gud hinan numpumbatanan din ha'gud. Ya nun'ahu'nut nan tuluh nan ha'gud tuwali. Ya henen it'ittang an ha'gud ya waday matana ya timidnan umat hi tagun humapihapit an mumpahiya.

⁹ Ya heden papanniga'
ya wada han nihinan umbunan di ali,

at han Adi Matmattoy an Wagwadah din Penghana ya inumbun hidi.

Nan lubungna ya ma'appaha' an umat hinan dalallu,

ya umat goh hinan buu'na an ma'appaha' an umat hi dutdut di kalnilu.

Ya din umbunana ya dumaladalang,

ya ta"on nan pilidna ya umela'elat.

¹⁰ Ya gun dumala'da' heden apuy,

ya wah diday linibun a'anghel an baal-nan numpangata'dog hinan way hina-gangna.

Ya ente"ana mahkay an munhumalya, at wadaday libluh bene'lagna.

¹¹ Ya heden it'ittang an ha'gud di titinnig'u ti gun mumpahiyan humapit. Ya teten'ol'u goh ta nangamung un napatoy din miyapat an ongol an animal ya nipa'wah din odolnah nan dumaladalang an apuy. ¹² Ya manu ay na'abulut an mataguda din udum an o"ongol an animal ti na'aan damdamay abalinanda ya nahnot nan gutud di ataguanda.

¹³ Ya enenap'u goh an waday umat hi lala'in imbaluy di tagun[†] nali'mut hinan bunut an mun'ohop,[‡] ya inyuydah nan Adi Matmattoy an Wagwadah din Penghana. § ¹⁴ At nidat ay Hiya nan biyangna, ya nan a'e'gonana, ya nan haadnan mumpapto' ta Hiyay mangipapto' an amin hinan tataguh nan abablubabluy an numbino'ob'on di

---

[†] **7:13** Hiyah ne na'ahhamad an pangali ay Jesu Kristu (bahaom goh nan Mat. 9:6 ya Rev. 1:13). [‡] **7:13** Rev. 1:7. [§] **7:13** Mat. 26:64.

hapitda ta Hiyay unudonda. Ya nan biyangna ya minaynayun ta mi'id pogpog di pumpapto'ana.”

Hay Ibalinan nan Paddungnay Enenap Daniel

¹⁵ Ya intuluy'u an hi Daniel an nuntudo' an inali' di, “Impata'ota' hinan tinnig'u, at numanom-noma! ¹⁶ At immuya' neheggon hidin ohah nan numpangata'dog hidi, ya inal'alu"u ta ibaagnay umatan di ibalinan an amin hana. At inulgudnay aatna an inalinay, ¹⁷ Hay ibalinan nan opat an o"ongol an animal ya waday opat an pumpapto'an hitun luta.* ¹⁸ Mu hay umangunuh ya ipaboltan nan nidugah di ana'abbagbagtunan Dios nan pumpapto'an hinan tataguna ta diday mumpapto' hi enggana.

¹⁹ Ya penhod'u ahan an innilaon di aat nan miyapat an o"ongol an animal an nat'on di tigawna, ya nidugah an atata'ot. Ya o"ongol di babanan ay gumo', ya nan u"ulungna ya ay gambang ti wa ay di dapopona ya nunggimu'na, ya wada ay di ma'angang ya nun'igatigatina. ²⁰ Ya penhod'u goh an innilaon di ibalinan din himpulun ha'gud hinan uluna. Ya din oha goh an ha'gud an bimmuhu' an waday matana ya timidnan gun humapit hi nappuhi, ya atata'ot ya un din udumna an hiyay dumalat hi nun'agahan din tulun ha'gud. ²¹ Ya heden papanniga' eden ha'gud ya ginubatna din tatagun Apo Dios, ya inabakna dida, ²² mu unat goh nidatong nan Adi

---

* **7:17** Hay ngadanda ya (1) nan pumpapto'an di iBabylon (626-539 B.C.), ya (2) nan pumpapto'an di iMedia ya iPersia (539-330 B.C.), ya (3) nan pumpapto'an di iGreece (330-63 B.C.), ya (4) nan pumpapto'an di iRome (63 B.C.-476 A.D.).

Matmattoy an Wagwadah din Penghana at Hiyay nunhumalya ya nangabakona nan tataguna an hiyah ne gintudnah nangidatanah biyangda ta dida mahkay mumpapto'.

²³ Ya inalina goh ay ha"in di, Mu henen miyapat an animal ya hiyah ne nan miyapat an pumpapto'an hitun luta,[†] ya waday nun'abhiwanah nan udumnan pumpapto'an ti hakuponan amin nan abablubabluy hitun luta, ya nun'igatigatina ta mun'apa"ida. ²⁴ Ya nan himpulun ha'gud ya didana nan himpulun a'alín mun'alín den pumpapto'an. Ya waday ohan alín mehnod ay dida, ya nat'on di pangatna ti gubatona nan tulun a'ali, ya abakona dida. ²⁵ Ya hapitonay na"appuhih aat nan Nidugah an Na'abbagbagtu, ya pihupihulona nan tatagun Apo Dios, ya pohdonan hukatan nan Uldin ya nan algaw di behta. Ya ta"on un nan tatagun Apo Dios ya inabulutna an hiyay okod an mumpapto' ay didah tuluy tawon ta han godwa. ²⁶ Mu madatngan ay nan punhumalyaan ya mapogpog di abalínanah enggana. ²⁷ At an amin nan abalínan ya nan anabagbagtun wah tun luta ya bonhon nan tatagun nan Nidugah an Na'abbagbagtu. Ya minaynayun an adi mapogpog nan pumpapto'an nen Nidugah an Na'abbagbagtu ta an amin nan a'ap'apu ya Hiyay unudonda.

²⁸ At hiyah ne angunuh di enenap'un hi Daniel, ya nidugah di numanomnoma' ti timma'ota', at hiyaat unna' immuphat, mu aggu'y u imbab-

---

[†] **7:23** Nan pumpapto'an AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu).

baag.”‡

8

*Nan Paddungnay Enenap Daniel hi Aat nan Duwan Animal**

¹ Hidin miyatlun tawon† hi numpapto'an nan Alin hi Belshazzar ya ha'in an hi Daniel ya nun'enapa' goh. ² Ya enenap'u an wadaa' hinan na'alad an babluy hi ad Susa hidih nan Provinciad Elam‡ an timmata'doga' hinan pingit di ala' an Ulai. ³ Ya unat goh inta'wad'u, ya tinnig'u han buta'al an kalnilun wah nan hinagang'un timmata'dog hinan pingit di ala' an duway ha'gudnan adudu"oy, mu du'du"oy din oha, mu naladaw hi na'amtang an bimmuhu'. ⁴ Ya tinnig'u din buta'al an kalnilun pun'ihawagina din ha'gudnah appit hi alimuhan di algaw, ya hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya mi'id ah ohah din animal hi way abalinanan mangipadinong ay hiya, ya mi'id goh di way abalinanan mamaliw hinan ha'gudona. Ya hiya ya nidugah di abalinana, at atonan amin di pohpohdona.

⁵ Ya heden punnomnomnoma' eden tinnig'u ya hin'alina ya bimmuhu' hi appit hi alimuhan di algaw han buta'al an gandeng an hay ha'gudna ya wah nan numbattanan di matana. Ya mungwilit an manguy an ay adi megpa' hinan lutay hu'ina. ⁶ Ya tinnig'un ma'abbungot din gandeng,

‡ **7:28** Hiyah ne negpongan nan nitudo' hinan hapit di Aramaic.

* **8:** Heten Dan. 8:1 ya mapidwa goh an nitudo' hinan hapit di Hudyu. † **8:1** Unu hidin 551 B.C. ‡ **8:2** Unu ad Iran.

ya immuy hidin kalnilun duway ha'gudna an din tinnig'un timmata'dog hinan pingit di ala'. ⁷ Ya unat goh immatam din bimmubungot an gandeng hinan kalnilu ya hina'gudna ta nun'a'ipung din duwan ha'gud din kalnilu. Ya mi'id di olognan mi'pattoy, at tinu"in din gandeng, ya nun'igatigatina. Ya mi'id di way olognan immuy an namaliw hinan kalnilu.

⁸ At na'ud'udman di abalanan din gandeng, ya hidin a'ud'udman di abalanan nan gandeng ya nun'aputulan din ha'gudna. Ya din naputulana ya timmubu goh di opat an ha'gud an numbino'ob'on di tinududa. ⁹ Ya nan ohan daden opat an ha'gud ya waday timmubun it'ittang an ha'gud, mu gun umongo'ongol, ya immatam di abalananah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya hi appit di buhu'an di algaw ta engganah nan babluy di tatagun Apo Dios. ¹⁰ Ya immatam nan nidugah an abalananad abuniyan ta ginubatna nan wah di. At nun'ogahnay udumnan didah tun luta, ya nun'igatigatina dida. ¹¹ Ya numpahiyah nan Ap'apud abuniyan. Ya impadinongna goh nan me'nong an e'nongdah abigabigat hinan Timplun Apo Dios, ya pinuhina din Timplu. ¹² At dumalat nan na'at ya mi'id mahkay di mun'onong hidin tatagu, ya din'ugdah Apo Dios. Ya heden ma'alih ha'gud ya abalananan amin di pohdona.

¹³ Ya dengngol'u han duwan anghel an munhaphapit, ya inalin nan oha di, "Anuud nin di duminngan nan ma'ma'at an tinnig Daniel? Ya anuud nin di duminngan nan nappuhin ma'ma'at an mihukat hinan onong hi abigabigat? Ya anuud goh di duminngan nan pumuhian nan Timplu

ya nan alpahan di pangubatan nan buhul hinan tatagun Apo Dios?”

¹⁴ Ya dengngol'un tembal nan ohan inalinay, “Mabayag an engganay un magtud di hinlibu ta han hinggahut ya han nalemay algaw[§] ya un mahkay mipabangngad an midawat goh nan Timplu ya un ma'at din gun ma'at hi hopapnah nan Timplu.”*

Hay Pohdonah Ibaag nan Paddungnay Enap

¹⁵ Ya heden punnomnomnoma' hinan aat nan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila ya hin'alina ya waday tinnig'un umat hi lala'in timma'dog hinan hinagang'u. ¹⁶ Ya waday dengngol'un mumbugaw an wah nan dammang di ala' an Ulai an inalinay, “Gabriel,[†] ibaagmun nen lala'i nan pohdonan ipa'innila din enenapna.”

¹⁷ At immalin nedelloh ay ha'in, ya nidugah di ta'ot'u, at nunluunga', ya inalinan ha'in di, “Ta'on un'a tagu ya mabalin an innilaom di ipa'innilan nan enenapmu an hay ma'at hi apogpogan tun luta.”

---

§ 8:14 Hay nitudo' hinan Biblia ya 2,300 an mahdom ya mapatal (unu 2,300 di onongdah mahdom ya mapatal), at un 1,150 an algaw ti duway onongdah nan hinohhan algaw. *** 8:14** Inyuldin Antiochus IV Epiphanes ta ipadinongda nan Hudyun mun'onong ay Apo Dios hinan Timplud Jerusalem ti hiya tuwali anuh Dios, ya impihinay pun'onngan di bulul hidih din bulan an Kislev 25, 168 B.C. (unu December 25, 168 B.C.). Mu ginubat nan Hudyu hiya ya nan tindaluna, at palpaliwan ya inabak da Judas Maccabeus an Hudyu dida. Ya hidin December, 165 B.C. (unu Kislev 25, 165 B.C.) ya indawatday Timplun Apo Dios ta maleneh mahkay. Hay nun'abhiwan daten duwan algaw ya 1,150. **† 8:16** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangunud ay Apo Dios*.

18 Ya heden pi'haphapitanan ha"in ya ninayun an nolo'a', ya nunlu'buba', mu binangona', ya impata'doga'. 19 At inalinan ha"in mahkay di, "Ibaag'un he"ay ma'at hi udum di algaw hi bumungtan Apo Dios ya nan ma'at hi gutud di apog-pogan tun luta. 20 Ti nan tinnigmun buta'al an kalnilun duway ha'gudna ya dida nan a'alid Media ya ad Persia. 21 Ya nan buta'al an gandeng ya hiyah ne nan alid Greece, ya nan ongol an ha'gud an wah nan numbattanan di matana ya hiyah ne nan nahhun an alid Greece.‡ 22 Ya din ongol an ha'gud an naputulan ya waday timmubuh opat an ha'gud ya hay pohdonan ipa'innila ya mun'opat di pumpapto'an hinan babluy, mu aggyuy nipaddung di abalinandah nan nahhun an pumpapto'an. § 23 Ya heden umangunuh hi pumpapto'anda ya nidugah ahan an hay pumbaholan ato'atonda, ya waday mun'ali an atata'ot, ya nala'eng an bumal-bali.* 24 Ya nidugah di abalinana an bo'on hiyay nalpuwana. Ya do'ol di pompa"ina an atonan amin di pohdona an ta"on un hinan nidugah

‡ **8:21** Unu nan Alin hi Alexander an Nidugah (unu Alexander the Great, 356-323 B.C.).

§ **8:22** Hidin natayan Alexander an Nidugah ya nagodwagodway pumpapto'ana ta numbalin hi opat an pumpapto'an: (1) impapto' da Antipater (398-319 B.C.) ay Cassander (356?-315? B.C.) nan abablubabluy ad Macedon ya ad Greece, ya (2) impapto' Lysimachus (361-281 B.C.) nan abablubabluy ad Thrace ya ad Asia Minor, ya (3) impapto' Seleucus I (358-281 B.C.) nan babluy ad Syria, ya (4) impapto' Ptolemy I (367-280 B.C.) nan abablubabluy ad Palestine ya ad Egypt.

* **8:23** Hay ngadana ya hi Antiochus IV Epiphanes (175-164 B.C. di timpun di nun'aliana). Ya hay ipa"elna ya hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu) ti numpaddung di atona goh ad Jerusalem.

di abalinanan tatagu ya abakona, ya umat goh hinan tatagun Apo Dios. ²⁵ Ya dumalat nan abalinanan bumalbalì ya hay inilana ya hiyay nabagbagtu ya un nan udumna. Ya dumalat nan maphod an ipattigna ya hiyay atayan nan tatagu, ya ta'on un nan na'abbagbagtun Ali ya hanggaona, mu ma'abak an bo'on hay abalinan di taguy dumalat.”†

²⁶ Ya inalin goh nan anghel ay ha"in an hi Daniel di, “Din enenapmuh aat nan hinlibu ta han hing-gahut ta han nabonglen algaw ya makulug ahan hana. Mu adim ibabbaag ad ugwan ti mabayag di ipa'annungana.”

²⁷ Ya ha"in an hi Daniel ya nundogoha', at unna' nonollo' hi atnay algaw. Ya unat goh bimmang-ona' ya immuya' nuntamuh nan impatamun nan alin ha"in, mu numanomnoma' hinan aat di enenap'u ti adi' ma'awatan.

9

Hay Nangiluwaluan Daniel hinan Tataguh nan Ni'bablyana

¹ Ad Babylon di hopap di tawon* hi nun'alian Darius an hina' Xerxes an iMedia† ² ya ha"in an hi Daniel ya binaha' hinan liblun nitud'an nan Hapit Apo Dios an intudo' nan propetan hi Jeremiah

---

† **8:25** Natoy hi Antiochus IV Epiphanes ad Tabae hi ad Persia hidin 164 B.C., mu mid ah namatoy ay hiya ti un nundogoh, unu bo'on ay ya un way na'at. At paddungnay hi Apo Dios di nangipapatoy ay hiya. * **9:1** Unu hidin 539 B.C. † **9:1** Hay nun'alianad Media ya hidin 539-538 B.C.

nan ligat an holtapon di tatagud Jerusalem hi naituy tawon.‡ ³ At nunlangdua', ya nunlubunga' hi langgut, at inumbuna' hinan dapul ta nuluwalua' ay Apo Dios ta numpabadanga'.

⁴ Ya umat hituy inali':

“He"a, Apo Dios, ya ongol di abalinam, ya mid nipaddung ay He"a an manginaynayun hinan ongol an pamhodmuh nan mamamhod ay He"a ya hinan mangunud hinan Tugunmu.

⁵ Immannung an numbahol ami, ya gunmi inat di nappuhin nan penpenhod di odolmi. Ya din'ugmi goh nan Tugunmu ya nan inyuldinmu.

⁶ Ya agguymi goh kinulug di hinapit nan baalmun propetan gun nangibaag hinan hinapitmuh nan a'alimi, ya nan numpumpapto' ay da'mi, ya din a'apumih din penghana, ya ta'on un da'min amin an bimmabluy.

⁷ At He"a, Apo Dios, ya immannung an na'ahhamad'a, mu da'min tatagud Jerusalem ya an amin nan babluy ad Judah, ya an amin nan i'ibamin nun'iwa'atmuh nan abablubabluy, ya nidugah di bainmih engganad ugwan an dumalat nan agguymi nangunudan ay He"a.

⁸ At da'mi, Apo Dios, ya nan a'alimi, ya nan mumpumpapto', ya din a'apumih penghana ya bumain ami ti numbahol amin He"a.

⁹ Mu inila' an He"a, Apo Dios an Diosmi, ya nidugah di homo'mu an gunmu aliwan di baholmi an ta'on hi unmi din'ug He"a ¹⁰ ti agguy da'a inunud an Dios an imbahhawmi din inyuldinmun da'mi an indatmuh nan baalmun propeta. ¹¹ At umat

---

‡ 9:2 Jer. 25:11-12; 29:10.

hinay na'at ti an amin ami an holag Israel ya agguymi inunud nan Uldinmu ti din'ug da'a an adimi pohdon an donglon nan Hapitmu.

At dumalat nan numbaholanmin He"a ya nunholtapon da'mi, ya minolta da'mi an miyunnudan hinan intudo' Moses an baalmu. § 12 At ten impa'annungmun inat din inalim hi atom ay da'mi, ya umat goh hinan a'ap'apumi, mu heten punligatanmi ya nete"ah din hopapna ta engganad ugwan, ya mi'id ah umat hinah na'at ad Jerusalem. 13 Ya ta"on hi un nitudo' nan moltah nan inyuldinmun Dios ay Moses mu engganad ugwan ya agguymi inat nan pun'amlongam an nan pan'uganmih nan pumbaholan ta unudonmi nan Makulug an Tuditum. 14 At hiyanan impiyalim, Apo Dios, din indadaanmun nappuhin ma'at ay da'mi ti an amin nan atom ya nahamad, mu unmi ginulat an agguymi inunud nan Hapitmu.

15 Ya impattigmu, Apo Dios an Diosmi, nan nidugah an abalinam hi nangekakam hinan tatagum hi ad Egypt, ya ten engganad ugwan ya ma'al'ali'a. Ya abulutonmi an numbahol amin He"a. 16 Ya nattig, Apo Dios, di homo'mun da'mih din hopapna, at pogpogom ni' ahan nan nidugah an bungotmun da'mid Jerusalem an awadan nan me'gonan an duntug.* Ti nan baholmi ya ta"on un din nun'appuhin ina'inat din o'ommodmih penghanay dumalat hi pami-hupihulandan da'mid Jerusalem.

---

§ 9:11 Lev. 26:33; Deut. 27:9-26. * 9:16 Hiyah ne duntug hi awadan nan napa'in Timplun Apo Dios.

¹⁷ At ad ugwan, He"an Diosmi, ya donglom ni' ahan tun luwalu' an baalmu, ya atom tun iyal'alu"un He"a an ipabagtuam, at igohgoham nan Timplum an nun'apa"i! ¹⁸ At donglom ni' ahan, Apo Dios, ya tinnigmu tun nun'apa"i'n babluy an bagim! Ya bo'on nan anahamadmiy dumalat hi punluwaluanmin He"a, ti hay dumalat ya nan ama'ahhimo'mu. ¹⁹ At, O Apu, aliwam ni' di baholmi ta badangan da'mi. Ya adim ni' bayagon di pangatam, at ipabagtu da'a an Dios ti da'mi ya nan babluy ya bagim."

Hay Nangibaagan Gabriel hinan Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at

²⁰ Heden gun'u punluwaluan hi puntutuyua' hi bahol'u, ya nan bahol nan i'ibba' an holag Israel, ya nan pangibaga' ay Apo Dios hi ipaphodan nan me'gonan an Timpluna ²¹ ya nun'ohop din lala'in hi Gabriel eden nahdom an gutud di pun'onngan, ya inolyabana'. (Hiya din tinnig'uh nun'enapa'.)

²² Ya inalinan ha"i'n di, "Daniel, manu ay immalia' ya ta idatan da'ah la'eng ya ananomnoman. ²³ Ti unat goh ente"am an nunluwalun Apo Dios ya inabulutna nan imbagam, at ten immalia' an mangibaag ay he"ah aatna ti hi Apo Dios ya nidugah di pamhodnan he"a. At ad ugwan ya ihamadmun donglon ta innilaom di ipa'innilan nan enenapmu: ²⁴ hay aatna ya mumpapituy napitu an tawon hi maluh ya un mapogpog nan ipaligligatanyun tatagu ya nan babluyun nidawat ay Apo Dios. Ya nalpah ay ya ma'aliwan nan baholyu, ya nan maphod an pangatyu ya minaynayun hi enggana ta mipa'annung

din nipa'enap ya nan impa'innilan Apo Dios hi ma"at, ya idawatyu goh nan Timplun Apo Dios. ²⁵ Ya nomnomom hete ti mete"ah din iyaman di uldin hi pangipaphodandah nan napa"i'd Jerusalem[†] ta engganah umalian nan Alin Pento' Apo Dios[‡] an mumpapto' ya malpah di mumpapituy pitun tawon. Ya mipaphod, at miyammay kulha ya nan kanal, at adi mapa"pa"i'd Jerusalem hi mumpapitu di nanom ta han duway tawon, mu hiyah ne gutud di aguguluwan nan tatagu. ²⁶ Ya henen apogpogana ya mapatoy nan Alin Pento' Apo Dios,[§] mu mi'id di mihukat ay Hiyamun'ali. Ya waday mangipapto' hinan tatagu an hiyay mumpama"ih nan babluy ya nan Timplu. Ya henen apogpogana ya umat hinan mabi'ah an danum ti munggugubatda ta engganah un malpah nan mumpapitu an nanom ta han duwa an na'alih a'atana. ²⁷ Ya henen mun'ap'apu ya mi'tulag hinan do'ol an tatagu eden pituy tawon.* Mu unat goh mun'aginagwah den pituy tawon ya ipadinongna nan Onong an Moghob ya nan mun'onong. Ya ihinanah nan Timplu han na"appuhiy pangatnah engganah un madatngan nan gutud di pama"ian Apo Dios hinan ap'apu."[†]

10

Hay Nangenapan Daniel hinan Lala'i

[†] **9:25** II Chron. 36:23; Ezra 1:2-4. [‡] **9:25** Hi Jesu Kristu. [§] **9:26** Natoy hi Jesu Kristuh nan krus ad Calvary. ^{*} **9:27** Hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). [†] **9:27** Mat. 24:15.

¹ Hidin miyatlun tawon* hi numpapto'an nan Alin hi Cyrus hi ad Persia ya wada goh di enenap'un hi Daniel (an mungngadan goh hi Belteshazzar). Henen nipa'innilan ha'in ya makulug an hay aat di atata'ot an gubat an ma'at hi udum di algaw. Ya na'awata' nan enenap'u ti nipa'innilan ha'in din nun'empa'.

² At hidin nanginnilaa' ya nun'ulata' hi tuluy duminggu. ³ An agguy'u tinamtamtaman nan ma'an an mapolhat an umat hinan dotag ya nan bayah. Ya agguya' goh numbangbangluh engganay nalpah.

⁴ Ya heden miyaba'inti ta han opat di algaw eden hopap di bulan hidin timmata'doga' hinan pingit di ongol an Wangwang an Tigris ⁵ ya intangad'u, ya tinnig'u han lala'in nunlubung hi linen,† ya waday balikisna an nahamad an balitu'. ⁶ Ya hay tigaw di odolna ya munhenel an umat hi chrysolite,‡ ya nan angahna ya umat hinan ilat, ya nan matana ya umat hinan dumaladalang an apuy, ya nan ta'layna ya hu'ina ya lumetaletaa' an umat hinan na'ad'ad an gambang. Ya wa ay ta humapit ya umat hinan gehom di do'ol an tatagu.

⁷ Ya anggay ha'in hi nannig enen nipattig an agguy tinnig din linala'in ni'yibba' ti undaat goh numpangalayaw an immuy nun'ipo"oy. ⁸ Ya anggay ha'in hi nipattigan han nidugah an umipanoh'a. At limmungtuya', ya immuphata', ya mi'id ah abalina'. ⁹ Ya unat goh dengngol'uy

---

* **10:1** Unu hidin 539 B.C. † **10:5** Hiyah ne mumpaha' an lo'ob an nalpuh dutdut di kalnilu, ya na'anggina. ‡ **10:6** Hiyah ne nan nabalul an batu, ya munlangta (unu green) di kololna.

hapitna ya na'allo'ana', at nunlu'buba' hinan luta. ¹⁰ Ya hin'alina ya wada han ngamay an nunla"uy ay ha"in, ya ahiwowogwog di ngamay'u ya lug'u. ¹¹ Ya himmapit din lala'i, ya inalinan ha"in di, "He"a, Daniel an pa'appohpohdon Apo Dios, ya tuma'dog'a ta ihamadmun donglon tun ibaga' ti nahnaga' an mi'hapit ay he"a." At natana'doga' an wimmogwowogwog.

¹² Ya inalinan ha"in di, "Adi'a tuma'ot, Daniel. Ti nete"ah din hopap di algaw hi nunnomnomam an midatan'ah abalanan manginnila ya din numpa'ampaam ay Apo Dios ya dengngolna, at hiyaat unna' immali ta ipa'annung'u nan luwalum. ¹³ Mu unna' hinahawanan hinan adi mattig an ap'apud Persia§ hi tuluy duminggu.* Mu immalih Michael† ta binadanganan an ohah nan ap'apun di anghel ti unna' oh'ohha an na'angang hi ad Persia. ¹⁴ Ya ten immalia' ta ulgudo' ay he"a nan aat di ma'ma'at hinan tatagun ni'babluyam hi udum di algaw an miyunnudan hinan enenapmu."

¹⁵ Ya heden pangul'ulgudanan ha"in ya inyungyung'uh nan luta, ya mano"ola'. ¹⁶ Ya wadagoh di oha an hay tigawna ya umat hi lala'i, ya denenehnay timid'u, ya himmapita' mahkay an inali' di, "Apu, nan enenap'u ya hiyay dumalat hi wumogwoga' hi ta'ot'u, ya ten limmungtuya'. ¹⁷ At hay ato' mah an baalmun mi'hapit ay he"a ti ten mi'id ah bi'ah'u an maligatana' an homodohda?"

---

§ **10:13** Hiyah ne nan nappuhin lennawa. * **10:13** Unu duwampulu ta ohan algaw. † **10:13** Hay pohdonan ibaga ya undan way umat ay Apo Dios an mid ah nipaddungana?

¹⁸ Ya dinapaa' goh eden umat hi taguy tigawna, at wada mahkay di bi'ah'u. ¹⁹ Ya inalinay, “He"an pa'appohpohdon Apo Dios ya adi'a tuma'ot, ya mid ni' di al'alin he"a!”

Ya unat goh hinapitna hanan ha"in ya himbumagga ya pinumhod di punle'na', ya inali' ay hiyay, “Apu, mabalin an ibaagmu nan pohdom an ibagan ha"in ti ten pinumhoda' mahkay.”

²⁰ At inalinay, “Inilam nin hi un anaad ta im-malia' ay he"a? At ad ugwan ya mumbangn-gada' ta mi'pattoya' hinan adi mattig an ap'apud Persia.‡ Ya nalpah ay ya mehnod nan adi mat-tig an ap'apud Greece§ an mi'pattoy ay ha"in, ²¹ ya mid ah mamadang ay ha"in an anggay hi Michael an manalimun goh ay da'yu. Mu ten wada ni' di ibaag'un he"a an nitudo' hinan Liblun Na'ahamad ya unna' umuy.”

11

¹ Ya intuluy din lala'in himmapit an inalinay, “Ha"in damdamay gun bimmdang ay Michael an nete"ah din hopap* di nun'alian Darius an iMedia hi engganad ugwan. ² At ad ugwan ya pa'addonglom, Daniel, tun ibaag'u ti waday opat an aptan hinan mahayhaynod an mun'alid Persia, mu henen miyapat† ya nidugah di abalinana ya un danen tulu‡ an dumalat nan inadangyana, at abalinanan honogon nan tatagu ta umuyda

---

‡ **10:20** Hiyah ne nan nappuhin lennawa. § **10:20** Hiyah ne nan nappuhin lennawa. * **11:1** Unu hidin 539 B.C. † **11:2** Hay ngadana ya hi Xerxes I (486-465 B.C.). ‡ **11:2** Hay ngadanda ya (1) hi Cambyses (530-522 B.C.), ya (2) hi Pseudo-Smerdis (522 B.C.), ya (3) hi Darius I (522-486 B.C.).

gubaton ad Greece. ³ Ya wada goh di ohan nidugah di abalinanah did Greece an mun'ali, at atonan amin di pohdona. § Ya do'ol di hakuponah pumpapto'ana. ⁴ Mu himbumagga ya ma'abak, at mun'opaat an magogodwa nan pumpapto'ana.* Mu bo'on nan holagnay mangipapto',† ya adi goh umat hidin pumpapto'anay ma'at ti maploh nan pumpapto'ana ta midat hinan udumna.

⁵ Ya nan alih appit hi agwan hi un hagan-gon di buhu'an di algaw hi ad Egypt‡ ya on-gol di abalinana mu nan ohan upihyalna,§ ya nidugdugah di abalinana ya un hiya, at umuy mumpapto' hinan udum an babluy.* ⁶ Mu unat goh maluh di atnay tawon ya ipiyahawan nan alid Egypt† han babain imbaluynah‡ nan lala'in imbaluy din upihyalna an nan alid Syria§ ta way atondan mun'unnudan. Mu la'tot ya mapogpog din pun'u'unnudanda, at mapatoy nan babai, ya nan ahawana, ya hi amana, ya ta'on

---

§ **11:3** Hay ngadana ya hi Alexander an Nidugah (unu Alexander the Great, 336-323 B.C.). * **11:4** Bahaom nan footnote di Dan. 8:22 ta innilaom di ngadanda. † **11:4** Ti nan opaat an general an numpapto' hi tindalunay nangipapto'. ‡ **11:5** Hay ngadana ya hi Ptolemy I Soter (323-285 B.C.). § **11:5** Hay ngadan ten upihyalna ya hi Seleucus I Nicator (311-280 B.C.). * **11:5** Hay babluy hi impapto'na ya ad Babylon. † **11:6** Hay ngadana ya hi Ptolemy II Philadelphus (285-246 B.C.). ‡ **11:6** Hay ngadan nan babain imbaluyna ya hi Berenice. § **11:6** Hay ngadana ya hi Antiochus II Theos (261-246 B.C.).

nan tagalada.* 7 Mu la'tot ya waday ohah nan tutulang din babaih mun'alid Egypt† hi mangubat hinan titindalud Syria,‡ at abakona dida.§ 8 Ya pun'ibangngadnad Egypt nan numbino'ob'on an bululda, ya nan numbino'ob'on an miyammah nan nun'anginan gina'u, ya nan silver, ya balitu'.* At adina mahkay gubaton ad Syria. 9 Mu hin'alina ya nan alid Syria ya nomnomonan gubaton ad Egypt, mu adi dumatong, ya numbangngad. 10 Mu nan imbabaluy den alid Syria† ya mundadaandan umuy mangubat ad Egypt, at amungonday do'ol ahan an tindaluda, ya manapdapuhdan umuy hinan na'allup an babluy.‡

11 Mu nidugah di bungot nan alid Egypt,§ at honogonay do'ol ahan an tindaluna, at abakona dida.* 12 Ya mumpahiya an dumalat nan pangabakana ya nan pamatayanah nan do'ol

---

* **11:6** Hay na'at ya impapatoy Laodice (an nan nahhun an ahawan Antiochus II Theos ya un mumbentan hi Antiochus II ay Berenice) da Berenice ay Antiochus II Theos. Hi aman Berenice an hi Ptolemy II Philadelphus ya natoy goh eden timpu (mu agguy nipapatoy). † **11:7** Nan lala'in agin Berenice an hi Ptolemy III Euergetes (246-221 B.C.). ‡ **11:7** Didanay titindalun Seleucus II Callinicus (246-226 B.C.). § **11:7** Nan lala'in agin Berenice an hi Ptolemy III Euergetes ya pinatoynah Laodice ti impapatoy nah Berenice ya nan ahawana. * **11:8** Na'at hidin 525 B.C. hidin nangabakan Cambyses an iPersia ay dida. † **11:10** Hay ngadanda ya da Seleucus III Ceraunus (226-223 B.C.) ay Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.). Ya hay ngadan amadan mumpapto' ad Syria ya hi Seleucus II. ‡ **11:10** Heten babluy ya ad Raphia hinan Palestine. § **11:11** Hay ngadana ya hi Ptolemy IV Philopator (221-203 B.C.). * **11:11** Hay na'abak ya da Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.) an numpapto' ad Syria, ya na'abakdad Raphia hidin 217 B.C.

an tindalu.† Mu adi minaynayun henen gunna pangabakan ¹³ ti nan alid Syria ya amungona goh di do'do"ol an tindalu ya un din hopapna. Ya awni ta maluh di do'ol hi tawon at ipanguluna dida an way ohaan waday almasda.

¹⁴ Ya henen gutudna ya do'olday mamuhul hinan alid Egypt‡ an ta"on un nan adi umunud hi Uldin an nan i'ibbam an holag Israel an dumalat nan nomnomnomondan pumhodanda,§ mu adida damdama mangabak.* ¹⁵ Ya hi awni ya honogon nan alid Syria nan titindaluna ta li'ubonda nan na'allup an babluy.† Ya nan titindalud Egypt ya mi'id di ologdan mangabak ay dida an ta"on un nan mun'abi'ah an titindaluda ya ma'abakda. ¹⁶ At henen alid Syria‡ ya atonan diday pohdona, ya mi'id ah way abalinanan mangipadinong ay hiya. Ya ta"on nan babluy nan tatagun Apo Dios ya hakupona goh, at pa"iona. ¹⁷ Ya hay nomnomon goh nan alid Syria ya honogona nan titindaluna ta umuyda mi'tulag hinan alid Egypt ta way atondan mun'u'unnudan ta ipiyahawanay ohah nan

---

† **11:12** Hi Polybius an nuntudo' hinan na'na'at hidin nangubatanda ya inulgudnan nun'a'atoy nan 10,000 an titindalunan mundaldallanan. ‡ **11:14** Hay ngadana ya hi Ptolemy V Epiphanes (203-181 B.C.). § **11:14** Dida ya Hudyun niddum ay Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.). * **11:14** Nan general an impapto' nan titindalun Ptolemy V Epiphanes an hi Scopas ya inabakda nan ni'bohhol hidin 200 B.C. † **11:15** Hiyah ne siudad ad Sidon. ‡ **11:16** Hay ngadana ya hi Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.). Hidin 197 B.C. ya inabaknay Hudyud Palestine.

babain imbaluynah[§] nan alid Egypt,* mu henen babain imbaluyna ya adina unudon hi amana ti nan ahawanay pangiyunnudana. ¹⁸ At nan alid Syria ya hidih nan babluy hinan pingit di baybay di immuyda ginubat, ya hinakupday do'ol an babluy. Mu wada han ap'apun di tindalun mangabak ay dida,† at mapogpog nan pumpahpahiyaana ti mumbangngad ay hiya nan ina'inatna. ¹⁹ Ya heden pumbangngadanah nan na'allup an babluyna ya waday nappuhih ma'at ay hiya, at hiyah ne apogpogan di nitaguana.‡

²⁰ Ya heden alin mihukat ay hiya[§] ya munhonag hinan tataguna ta mun'amungdah buwit* ta mid-dum hinan inadangyanah nan abungna. Mu adi madnoy ya waday mamatoy ay hiya.”†

²¹ Ya intuluy nan anghel an himmapit an in-alinay, “Waday mihukat ay hiyan mun'ali‡ an nappuhiy pangatna, at hiyanan mid namna-

---

§ **11:17** Hay ngadan nan babain imbaluyna ya hi Cleopatra I.

* **11:17** Hay ngadan nan alid Egypt ya hi Ptolemy V Epiphanes (203-181 B.C.), ya inahawanah Cleopatra I hidin 194 B.C. † **11:18** Hay ngadan nan ap'apun di tindalun Antiochus III an Nidugah ya hi Lucius Cornelius Scipio Asiaticus an iRome, ya inabakna nan apunan hi Antiochus hidin gubat ad Magnesia hinan Provinciad Asia Minor hidin 190 B.C. ‡ **11:19** Hidin 187 B.C. ya impadah Antiochus III an nan Nidugah an nama"ih nan ohan timpluh nan Provinciad Elymais ta hinamhamnay gina'uh di, mu natoy hidin nama"iana. § **11:20** Nan imbaluy Antiochus III an Nidugah an hi Seleucus IV Philopator (187-175 B.C.) di nipallog ay hiyan nun'ali.

* **11:20** Hay ngadan nan lala'in mumpapto' hi pihhuna ya hi Heliodorus. † **11:20** Impapatoy Heliodorus hi Seleucus IV Philopator. ‡ **11:21** Hay nihukat ay hiya ya nan aginan hi Antiochus IV Epiphanes (175-164 B.C.)

manan mun'ali, mu himbumagga ya nun'ali an dumalat di layahna ²² ti pun'abakna nan do'ol an tindalun buhulna, ya nun'ipapatoyna dida an ta'on nan Nabagtun Padi. § ²³ Ya do'ol di babluy hi mi'lammung ay hiya ti pun'ilayahana didah nan puntutulaganda. At ta'on un itang di mamhod ay hiya mu nidugah di abalinana. ²⁴ Ya nonongan hinakupna nan numbino'ob'on an adadangyan an provincia,* mu din o'ommodnah din penghana ya mid ahan umat hinah inatda. Ya pun'ipiyapongnah nan mangiyunnud ay hiya nan nun'anginan gina'un hamhamona. Ya ta'on un nan nun'ahamad di allupna an babluy† ya nomnomonan gubaton ta abakona. Mu la'tot ya mapogpog hanan gunna ato'aton.

²⁵ Ya amungona nan do'ol an tindaluna ta umuyda gubaton ad Egypt. Mu nan alid Egypt‡ ya nan do'ol an tindaluna ya nidadaandan mangubat ay dida, ya natultulidda, ya mun'abi'ahda. Mu ma'abakda ti mabalbaliyanda ²⁶ ti ta'on hanan gun me"an ay hiyan ali ya patayonda hiya. Ya do'ol di mun'atoy hinan tindaluna, at ma'ubahda.

²⁷ Ya daden duwan ali§ ya mangandan duwah nan ohan lamehaan, mu way ohaan nappuhiy

---

§ **11:22** Mi'id di biyang Antiochus IV Epiphanes an mihukat an mun'ali ti waday lala'in imbaluy Seleucus IV Philopator an hi Demetrius I, mu gapu ta ung'ungnga at pinilit Antiochus ta hiyay nun'ali. Hay ngadan nan Nabagtun Padi eden timpu ya hi Onias III, ya pinatoyda hiyah din 170 B.C. * **11:24** Hatun babluy ya ad Palestine ya ad Egypt. † **11:24** Ad Egypt. ‡ **11:25** Hay ngadana ya hi Ptolemy VI Philometor (181-146 B.C.). § **11:27** Hay ngadanda ya da Antiochus IV Epiphanes ay Ptolemy VI Philometor.

nomnomnomona. Mu adi mipa'annung hanan ninomnomdan ma'at ti agguy nadatngan heden gutudnah a'atana. ²⁸ Ya mumbangngad heden alid Syria hinan babluyna an do'ol di pun'ita'inah nan nun'anginan gina'un hamhamonah nan gubat. Mu hay ninomnomnah mahhun ya e'wanad Jerusalem ta pa"ionay pangulug di tatagun Apo Dios hidi ya un mahkay mumbangngad hinan babluyna.*

²⁹ Ya awni ya madatngan nan umuyna goh gumubatan ad Egypt, ya nat'on di ma'at ay hiya an adi umat hi ma'at hi hopapna. ³⁰ Ti umuy nan iKittim an mumpunlugandah nan pupul† ta diday mamuhul ay hiya, at tuma'ot ay dida. At mumbangngad an e'wana goh ad Jerusalem ta ipuhaynay bungotnan dida ta inaynayunan pa"ion di pangulug nan tatagun Apo Dios, ya ipatignay pamhodnah nan tatagun man'ug hinan pangulugda.

³¹ Ya ta'on un nan tindaluna ya adida e'gonan nan me'gonan an Timplu, ya ipadinongda nan onong an ma'at hi abigabigat ta ihukatda han

---

* **11:28** Hidin 169 B.C. ya impahamham Antiochus IV Epiphanes nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya impapatoyna nan do'ol an Hudyuh di, ya impadinongna nan titindalu ta mid mamohol ay hiyah di. † **11:30** Hay numpapto' hinan do'ol an pupul ya hi Popilius Laenas.

nidugah an atata'ot an puma*"*i.‡ 32 At umat hinay aton nen ali an balbaliyana nan tatagu, at du'gonda nan me'gonan an tulag ta middumdan hiya. Mu nan tatagun nahamad di pangulugdan Apo Dios ya adida ahan unudon hiya.

33 Mu nan udum an paligaton nan alih na'amtang ya hanan nun'anomnoman an mumpangipangpangulu ya nan manugun hinan do'ol an tatagu. Mu mun'apatoyda nan udum hinan gubat, ya makaphul di udum, ya moghob di udum, ya mahamham di gina'un di udum, ya mibaludday udum. 34 Ya un itang di bumadang ay dida,§ mu ta'on hi un way do'ol hi mamhod an middum ay dida ya layahda ti unda pangal'ali. 35 Ya danen nun'anomnoman ya mun'apatoyda ta hiyay dumalat hi ipaphodan di ugalida. Ya ma'at an amin hanan punligatan ta engganay magtud

---

‡ **11:31** Impipata'dog Antiochus IV Epiphanes nan pun'onngan di bululna an hi Zeus Olympius hidin 168 B.C., ya hay nangipipata'dogana ya hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ya waday nangali an ene'nongnay babuy enen pun'onngan ta puhiona nan Timplu. Henen na"appuhin inatna ya ipa"elna nan ma'at hi udum di algaw hinan Punligatan di Tatagu ti aton goh AntiKristu (Mat. 24:15; Lk. 21:20). § **11:34** Ma'abbungot nan Hudyuh din nangipita'dogan Antiochus IV Epiphanes hinan pimmuhin pun'onngan hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, at ente"adan nangubat ay hiya ya nan titindaluna. Hay babluy hi na'amunganda ta munnomnomdah atondan gumubat ya ad Modein an wah nan duwampulu ta han pitun kilomitlulh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an mipalpu'd Jerusalem. Hay a'ap'apuda ya da Mattathias Maccabeus ya nan imbaluy nan hi Judas Maccabeus, ya hidin 165 B.C. ya inabakda da Antiochus IV Epiphanes. Ya hidin December 25, 165 B.C. ya indawatday balbalun maleneh an pun'onngan ay Apo Dios.

di ninomnom Apo Dios hi a'atana.

³⁶ Mu henen alid Syria* ya umat hinay gunna aton an nan pohpohdonay atona. Ya mumpah-pahiya ti alyonay un nidugdugah di abalinana ya un an amin nan madayaw an ta'on nan na'abbagbagtun Dios. Ya inaynayunan aton hana ti hiyah ne inyabulut Apo Dios hi ma'at tuwali ta engganah un ma'udyaan di bungot Apo Dios hinan tataguna. ³⁷ Ya hene goh an alid Syria ya adina haghaggungon an e'gonan nan dinayaw din o'ommodna, ya adina kulugon nan malgom an ta'on un nan binabaiy mangal'alu' ay hiya ti mumpahiya hiya. ³⁸ Mu un ohay kulugona an nan adi mattig anu an mun'adug hinan nun'ahamad an allup ta hiyay pange'nonganah nan balitu', ya silver, ya nan nanginan batu, ya nan nun'anginan gina'u. Mu hana ya agguy ahan dinayaw din o'ommodna. ³⁹ Mu henen kinulug nan udum an tataguh nan udum an babluy di pumpabadan-gana anu ta gubatona nan abablubabluy an nun'ahamad di allupna. Ya hanan mangiyunnud ay hiya ya pun'ap'apuona didah nan tatagu, ya idatana didah luta.

⁴⁰ Ya heden agadyuhan di apogpogan di pumpapto'an nen ali ya gubaton nan alid Egypt hiya. Mu amungon den alid Syria nan do'ol an tindalun mumpunlugan hinan

---

* **11:36** Heten ali ya bo'on hi Antiochus IV Epiphanes mu hay ipa"elna ya hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). Ya manu ay bo'on hi Antiochus IV Epiphanes ti nan nehnod an nibaag di aatna an nitudo' hinan Dan. 11:36-45 ya agguy na'at ay hiya an ta'on un waday nipaddungana (II Thess. 2:3-12; Rev. 13:5-8).

gumo' an kalesan punluganan di mi'gubat, ya nan mumpungkabayu, ya nan mumpunlugan hi pupul ta pa"ionday numbino'ob'on an abablubabluy an paddungnay unda pun'ilayud.

⁴¹ Ya ta'on un ad Israel ya gubatonda goh. Ya do'ol ahan di pumpatoyda, mu nan babluy ad Moab, ya ad Edom, ya nan na'angang an holag Ammon an mumpumpapto' ya diday adi ma'abak ⁴² ta hakuponan amin nan do'ol an babluy an umayana an ta'on ad Egypt. ⁴³ Ya hamhamonan amin nan mun'apla'an an gina'ud Egypt an nan balitu', ya nan silver, ya nan udum an nabalul. Ya nan iLibya, ya nan iSudan ya humukuda ta mumbalindah baalna.

⁴⁴ Mu mipa'innilan hiyan waday hapit an malpuh appit hi buhu'an di algaw, ya appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an mangipata'ot ay hiya. At nidugah di bumungtana, ya umuydan mumpamatoy hinan do'ol an tatagu.

⁴⁵ Ya iyammaday do'ol an tuldan abung hinan numbattanan nan Baybay an Mediterranean ya hinan awadan di Timplun Apo Dios ti adina ahan ta'tan hi Apo Dios. Mu heden adatngan di atayana ya mi'id ah ohah mamadang ay hiya.”

12

Nan Gutud di Pogpogna

¹ Intuluy nan anghel an himmapit an inalinay, “Heden gutudna ya umalih Michael an nabag-bagتون anghel an mamaliw hinan tatagum. Ya mawaday nidugah an ligat an agguy na'na'at hidin te"an di nalmuwan nan tataguh engganen nen gutudna. Mu henen gutudna ya an amin

ayun Hudyun nitudo' di ngadanah nan liblun Apo Dios ya da'yuy mabaliwan. ² Ya an amin nan nun'atoy an nun'ilubu' ya mun'amahuanda. Ya nan udumnan dida ya mi'tagudah mi'id di pogpognan Apo Dios, mu nan udum ay dida ya minaynayun an mababainanda. ³ Ya nan nun'anomnoman an mumpanudtuduh nan maphod hinan tatagu ya diday humenehenel hi enggana an umatdah nan bittuan. ⁴ Mu hay alyo' ay he"a, Daniel, ya ti'lupom henen nitud'an nan hapit, ya tinimliam ta engganay un madatngan nan gutud di pogpogna. Ya olom ni' ya do'ol di tatagun umuy lumane'le'od ta anaponday atondan manginnilah nan ma'ma'at."

⁵ Ya ha"in an hi Daniel ya tinnig'u han duwan anghel, ya nundinammangdan timma'dog hinan pingit di wangwang. ⁶ Ya himmapit nan ohan dida, ya inalinah nan ohan nunlubung hi linen an wah nan bagtunah nan pingit nan wangwang di, "Anuud mah nin di gutud di ipa'annungan ten umipano'h'a an ma'ma'at?"

⁷ Ya inta'nang den anghel an nunlubung hi linen nan duwan ngamaynad abuniyan, ya dengngol'u an inhapatanah nan ngadan Apo Dios an matattaguh engganan inalinalay, "Wa ay ta maluh di tulu ta han godway tawon ta malpah di punligligatan nan tatagun Apo Dios ya ma'at an amin hatu ta mipa'annung."

⁸ Ya dengngol'u nan inalinalay, mu aggyuy'u inilay pohdonan ipa'innila, at hiyanan inali' ay hiyay, "Apu, hay pumbalinalay mah daten ma'ma'at?"

⁹ Ya tembalnalay inalinalay, "Umanamut'a, Daniel, ti hatun inali' ya mahapul an adi mipa'in'innila ti

nati'lup an natimlian ta engganay un madatngan nan gutud di pogpogna. ¹⁰ Ya do'olday tatagun pumhod di ugalida, mu nan mangamangat hi nappuhi ya inaynayunda. Ya mi'id ahan di ohan didan manginnilah aat di nahamad an pangat, mu nan nanomnoman ya diday manginnila. ¹¹ Ya mete"an de han algaw an ipadinngan nan me'nong hi abigabigat ya mala"uh ay di hinlibu ya han duway gahut ta han nahiyam di algaw ya un mahkay mipallog nan atata'ot an puma"i.* ¹² Ya mipadenol nan tatagun adi malumluman di pangulugda ta nangamung malpah heden hinlibu ta han tuluy gahut ta tumpululu ta lemay algaw. ¹³ At hiyanan he"a, Daniel, ya inaynayunmu nan amakulug di aatmuh engganah nan gutud di pogpogna. Ya wa ay ta matoy'a mu hidin amahuan di tatagu ya mamahuan'a ta midat ay he"a nan lagbum!"

---

* **12:11** Mat. 24:15.

Nan Hapit Apo Dios
Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Batad Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Audio recording © 2012 Hosanna

All rights reserved.

2021-02-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

73caf6e3-622f-5761-a5ec-fa654aef623d